

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Komentovaný překlad třetího svazku knihy Mencius

The Mencius: Annotated Translation of the Third Volume

PRAHA 2020

Ivo Pajorek

Vedoucí diplomové práce: Doc. Mgr. David UHER, PhD.

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně, a také, že jsem uvedl veškeré použité prameny a literaturu.

V Ostravě dne 30. 4. 2020

Podpis

A handwritten signature in purple ink, consisting of a stylized, cursive script that is difficult to decipher but appears to be a personal name.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Ivo Pajorek

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta, Katedra asijských studií

Název diplomové práce: Komentovaný překlad třetího svazku knihy Mencius

Vedoucí diplomové práce: Doc. Mgr. David UHER, PhD.

Cíle práce: Vytvořit komentovaný překlad třetího svazku knihy Mencius

Použité metody a zdroje: Teorie překladu, studium klasické čínštiny, slovníkové zdroje, Yang Bojunův komentář

Resumé výsledků: Výsledkem práce je podstročnickový a neinterpretující volný literární překlad třetí kapitoly knihy Mencius do češtiny založený na teorii překladu, včetně návrhu systematizace překladu některých stěžejních pojmů Menciova jazyka do češtiny

Počet znaků: 114 872

Počet stran: 89

Počet zdrojů: 24

Klíčová slova: Mencius, klasická čínština, čínská filosofie, konfuciánství, teorie překladu

Tímto bych rád poděkoval Doc. Mgr. Davidu Uhrovi, PhD. za vedení mé magisterské diplomové práce, zejména za jeho cenné komentáře k překládání klasické čínštiny.

Věnováno B. V.

Obsah

Ediční poznámka	8
Úvod	9
1. Rešerše použitých zdrojů	11
2. Mencius a jeho role v konfuciánské tradici	13
3. Mencius jako materiál k překladu	15
3.1 O překládání z klasické čínštiny aneb brána se strašidelnými netvory	15
3.2 Teorie a možnosti překladu	18
3.2.1 Překladatelský pesimismus a optimismus	18
3.2.2 Úrovně ekvivalence překladu: „slovo za slovo“, „význam za význam“ nebo adaptace	19
3.3 Yang Bojun a jeho komentář	23
3.4 Fáze překladu	26
3.5 Překladatelská analýza textu	28
3.6 Některé stěžejní pojmy a jejich překlad do češtiny	32
3.6.1 xin 心 jako „mysl“, potažmo její schopnosti	33
3.6.2 ren 仁 jako „lidskost“	34
3.6.3 yi 義 jako „správnost“	35
3.6.4 li 禮 jako „etiketa“	35
3.6.5 zhi 智 jako „poznání“ na vysoké úrovni	36
3.6.6 haoranzhiqi 浩然之氣 jako „nezadržitelná síla ducha“	37
4. Podstročnickový překlad	38
公孫丑上	38
一	38
二	43
三	53
四	54
五	56
六	58
七	60
八	62
九	63

5. Volný literární překlad	65
Kung-sun Čchou, první svazek.....	65
3.1	65
3.2	67
3.3	72
3.4	72
3.5	73
3.6	74
3.7	75
3.8	76
3.9	76
6. Komparace.....	78
6.1 Pasáž o znalosti řeči: „何謂知言。 “	78
6.2 Pasáž o moudrých žácích Konfuciových: „宰我子貢有若。 “	80
6.3 Pasáž o lidskosti a nelidskosti: „仁則榮。不仁則辱。 “	81
7. Závěr	83
Resumé.....	86
Seznam použité literatury.....	87
Originální text k překladu.....	87
Použitá literatura	87
Slovníky.....	88
Online kurzy a přednášky	88
Akademické práce a další zdroje.....	88

Ediční poznámka

Kromě ustálených počestěných názvů (jako například Peking, Tchaj-wan apod.) je u čínských toponym a antroponym použita transkripce pinyin bez tónových značek, a to především z důvodu jednoduššího dohledávání souvisejících zdrojů. Výjimkou je volný literární překlad, kde je i kvůli elegantnějšímu skloňování použita česká transkripce. Vzhledem k tomu, že práce obsahuje překlad z klasické čínštiny, je u originálu zachována tradiční nezjednodušená forma znaků.

Úvod

Tato diplomová práce je rozdělena na teoretickou, praktickou a komparační část. Teoretická část se velmi stručně a s odkazy na příslušnou literaturu zabývá možnostmi a mezemi překladu (samozřejmě zejména z klasické čínštiny), nástroji, které má ke své práci překladatel k dispozici, a problémy, před nimiž nevyhnutelně stojí. Diskutuje možné úrovně ekvivalence překladu, rovněž popisuje a obhajuje na obecné úrovni postup, který překladatel využil při převodu třetího svazku knihy Mencius do češtiny, stručně analyzuje originální text a zasazuje ho do širšího historického a filozofického kontextu. Za tímto účelem je v krátkosti popsána Menciova důležitá role v rámci konfuciánské tradice. Teoretická část konečně také rozpracovává problematiku překladu několika stěžejních termínů, s nimiž se čtenář při studiu Menciova textu opakovaně setkává, a jejichž pochopení pomůže porozumět Menciovu způsobu uvažování.

Za teoretickým uvozením následuje praktická část, tj. samotný překlad třetího svazku knihy Mencius s využitím komentáře známého čínského filologa Yang Bojuna 杨伯峻, který je v Čínské lidové republice považován za autoritu v oblasti klasických textů. Starší komentáře nebyly z časových a prostorových důvodů zohledněny: jedná se o jedno z omezení, které si autor této práce na samém počátku uložil. Překlad svazku 公孫丑上 probíhal v několika etapách, které popisuje teoretická část, přičemž do textu této práce byl zařazen pouze zestručněný podstročnickový překlad a výsledný volný překlad. Zatímco podstročnickový překlad je doplněn poznámkami pod čarou, které se spíše váží k jednotlivým znakům, volný překlad doprovází poznámkový aparát spíše exegetický, tj. usnadňující interpretaci textu na významové rovině.

Závěrečná část na několika příkladech problematických míst ilustruje obtížnost překladu knihy Mencius, potažmo klasických čínských textů obecně, intuitivně komparuje jednotlivá řešení překladů do několika jazyků a tím vlastně prakticky odhaluje některé výzvy, před nimiž překladatel z klasické čínštiny stojí. V samém závěru je ve stručnosti naznačena perspektiva budoucího výzkumu, který by mohl na tuto práci navázat a také z ní čerpat. Práce nemá žádnou hypotézu a ani žádnou výzkumnou otázku, přesto (nebo snad právě proto) se autor domnívá, že by mohla přispět alespoň malou kapkou do vod české sinologie.

1. Rešerše použitých zdrojů

Překládaným originálním textem této práce je třetí svazek knihy Mencius, který je mj. volně k dispozici na akademických stránkách ctext.org, přičemž konkrétně autor vycházel z tištěného vydání knihy z vydavatelství 北京燕山出版社 z roku 2015. Kvůli porozumění obtížným pasážím bylo nezbytné konzultovat komentář Mengzi Yizhu 孟子译注 [Komentovaný překlad Mencia] čínského filologa Yang Bojuna 杨伯峻 a samozřejmě také četné slovníkové zdroje, jmenovitě především druhé vydání Gudai Hanyu Cidian 古代汉语词典 [Slovník starověké čínštiny] pekingského vydavatelství Shangwu Chubanshe 商务出版社 a elektronické verze velkých slovníků Hanyu Da Cidian 汉语大词典 [Velký slovník čínštiny] a Gu Hanyu Da Cidian 古汉语大词典 [Velký slovník starověké čínštiny] do mobilní slovníkové aplikace PLECO.

Další výpomocí byly knihy Outline of Classical Chinese Grammar [Nástin gramatiky klasické čínštiny] Edwina G. Pulleybanka s četnými gramatickými vysvětlivkami ke knize Mencius a Wenli Particles [Částice v tradiční psané čínštině] J.J. Brandta, osvětlující významové nuance čínských partikulí. Co se týče jazykové stránky věci, za zmínku ještě stojí Haenischova již trochu starší, přesto v mnohém stále platná učebnice Lehrgang der klassischen chinesische Schriftsprache [Kurz klasického čínského psaného jazyka]. Lépe chápat filosofický kontext díla pomáhaly autorovi publikace Konfuciánství od počátku do současnosti Vladimíra Liščáka a Čínská filosofie – Pohled z dějin českého sinologa Oldřicha Krále a také online přednášky v rámci Harvardského kurzu China's Political and Intellectual Foundations: From Sage Kings to Confucius [Politické a myšlenkové základy Číny: od moudrých vládců po Konfucia] a devítidílná série CCTV10 孟子的智慧 [Menciova moudrost] tchajwanského profesora Fu Peironga. Teoretický rámec práce pomáhala

formovat publikace slovenského translátologa Jána Viličovského Preklad jako tvorba. Na tomto místě ještě zbývá dodat, že práce v jistém smyslu navazuje na diplomovou práci Anety Roszyncové Kritický překlad první kapitoly spisu Mencius.

2. Mencius a jeho role v konfuciánské tradici

Sima Qian¹ sice ve svých Zápiscích historika věnoval Menciovi jen dvě stovky znaků, minimálně tři z nich však jsou ale zásadní pro celý následující vývoj konfuciánství: Mencius byl podle Sima Qiana „道既通“, tedy již plně pochopil Konfuciovo učení, byl jeho znalcem, byl v něm takříkajíc kovaný, což jej pasovalo do role přirozeného pokračovatele Konfucia a největší konfuciánskou postavu po samotném otci zakladateli.

Vedle Sima Qianovy pochvalné zmínky vděčí Mencius za své pevné postavení v konfuciánské tradici jistě také Zhao Qimu 趙岐, jenž během východní dynastie Han sepsal dodnes se zachovávaný komentář ke knize Mencius (孟子章句). Zhao Qi nazýval Konfucia Velkým Mudrcem (聖人) a Mencia Druhým největším Mudrcem (亞聖). Pro konfuciánství se v současnosti mimo obvyklých kombinací 儒教, 儒學 a 儒家 používají i znaky 孔孟之教, tj. „Konfuciovo a Menciovo učení“, čímž je vyjádřena nenahraditelná role obou těchto velkých učitelů při formulování základních tezí a principů.

Minimálně vzdělanějším rodilým mluvčím čínštiny je známo spojení 四書五經 užívané pro konfuciánský kánon „čtyř knih a pěti klasik“, případně „devíti klasických knih“. Je známo, že Čtyři knihy² vybral neokonfuciánský učenec a slavný komentátor Zhu Xi 朱熹 působící za dynastie Song. Zařadil mezi ně kromě Konfuciových Hovorů (論語), Vyššího učení (大學) a Doktríny středu (中庸)³ právě knihu Mencius, která se tím na dlouhou dobu stala pevnou součástí textů memorovaných adepty císařských zkoušek. Tento způsob výběru úředníků byl až do počátku 20. století ztělesněním předpokladu, že

¹ <https://ctext.org/shiji/meng-zi-xun-qing-lie-zhuan/ens>

² Nezaměňovat se čtyřmi klasickými čínskými romány ani z moderním Yan Liankeho stejnojmenným románem.

³ Vyšší učení i Doktrína středu (také překládána jako Neměnný střed) jsou původně části Knihy obřadů neboli Zápisků o obřadech (禮記).

„jestliže se naučíte z paměti čínské klasiky a budete schopni je výmluvně aplikovat, stanete se tím lepším člověkem, a tudíž budete také lépe schopni vládnout.“⁴

Profesor katedry filozofie Státní Tchajwanské univerzity Fu Peirong 傅佩榮⁵, který věnoval Menciovi velkou část své kariéry, se domnívá, že „největším přínosem Menciovým při rozvoji a pokračování konfuciánské tradice bylo, že velmi útržkovité Konfuciovy promluvy dotvořil v úplný myšlenkový systém.“ Mencius se poměrně komplexně věnoval lidské povaze, mezilidským vztahům, vzdělávání, politice a v náznacích například i politické ekonomii. Konfuciovo učení nejen zúplnil, ale i posunul směrem k praktickému uplatnění. Například zatímco podle Konfucia měl ideální vládce sebezdokonalováním usilovat o získání charismatu v jakémsi proto-Weberově smyslu, jímž by pak samovolně přitahoval věrné poddané, pak Mencius byl – zřejmě také ve světle aktuálního dění⁶ – o stupeňk pragmatičtější. „Trvanlivost“ Menciova pedagogického odkazu je možné ilustrovat na tom, že Číňané dodnes vyprávějí dětem poučné příběhy o Menciově matce⁷, aby jim zprostředkovali ponaučení o významu vzdělání, účasti rodiny, učitelů a nastavení vhodných podmínek.

⁴ 1. harvardská přednáška ze série SW12.1

⁵

<https://www.youtube.com/watch?v=O22wwNLufkM&list=PL1Tt3c4VsEiBvGnD1g4i36RZif3BMRFFJ>, 26:34

⁶ Jistě si již uvědomoval i to, že charismatické panství „má bytostně labilní základ“, jak praví Weber. Xunzi byl po Menciovi opět o něco pragmatičtější a v mnoha aspektech myslel naprosto protichůdně.

⁷ Nejznámější jsou poučné příběhy o tom, jak se Menciova matka mnohokrát stěhovala (孟母三遷) a o tom, jak Menciova matka s cílem podpořit synovo učení zlomila člunek tkalcovského stavu (斷機教子).

3. Mencius jako materiál k překladu

3.1 O překládání z klasické čínštiny aneb brána se strašidelnými netvory

Na svých úvodních fenomenálních přednáškách o Patočkově fenomenologické filozofii jen tak jakoby mimochodem prohlašuje jeho přední žák docent Zdeněk Pinc, že celá filozofie je vlastně „jen“ překládáním. Překládáním myšlenek z jiných (někdy by se s lehkým úšklebkem, samozřejmě při vší úctě k Ludwigu Wittgensteinovi, chtělo říci až privátních) jazyků, kontextů a diskurzů do jazyka, který má být pokud možno skvěle srozumitelný zvolené cílové skupině dnes. Na jedné straně snad, na straně druhé se ve výsledku zdá, že čím hlubších témat se chceme dotknout, tím nesrozumitelnější a na čtenáře náročnější bude výklad starých textů a věkovitých principů podávaný dnešním jazykem. To platí nejen třeba pro Friedricha Nietzscheho jako vynikajícího klasického filologa, mistra pera a originálního myslitele s klavírem, pod nímž se z ducha hudby rodí tragédie, nebo takového Martina Heideggera, jejichž četba žene ducha lačného demaskovat hluboké pravdy až na samý okraj šílenství, ale třeba i pro matematické popisy nejnovějších poznatků kvantové fyziky, případně jejich budoucích následníků. Co je podstatné, při odhalování těchto zákonitostí je vcelku nesamozřejmě filozofům, částicovým fyzikům a naopak vcelku samozřejmě básníkům a lidovým mudrcům vodítkem – krása. Ne ona prvoplánová, vizuální, vnější, estetická, ale krása, která se zvoláním „Heuréka!“ kdysi lidstvu navždy odhalila Archimédův zákon, nebo která (snad) jednou srovná elementární částice včetně sjednocení elektroslabých a silných sil do funkční Velké sjednocené teorie všeho. Přesto se obávám, že vždy bude té kráse kousíček chybět, jakoby taoistická nepopsatelnost a nevyřknutelnost nejvyšších principů skutečně byla jejich nejzásadnější vlastností a jistým protikladem k nevyhnutelnosti objektivní reality... Naštěstí nejen velkolepé univerzální objevy posouvají lidstvo vpřed, nýbrž i

banální odhalení dříve neznámých sfér mění každého z nás – alespoň ty, kdož věří, že minimálně část poznání není možné předat bez jakési vnitřní zkušenosti zvané v kruzích new age vzosně „realizace“. K této realizaci mohou slova a potažmo znaky vést jen nepřímo, mohou k ní ukázat cestu, ale nikdy nemohou stačit samy o sobě. Nic jiného však v knihách nemůže být, než návodné obrazy. Souhlasím teď s Oldřichem Králem ve věci „návodnosti“ čínských literárních textů. Výpovědi (nejen) v čínské literatuře jsou jako děla, která vystřelují sémantické projektily. Jen ten, kdo rozumí balistice a konstrukci zbraní, kdo zná meteorologii a geografii, ten jediný s poměrně dobrou přesností odhadne, kam střela dopadne – porozumí, kam tím autor „mířil“. Několikatisíciletá čínská literární tradice kladla vždy značný důraz na různé básnické hry. Je docela dobře možné, že na první pohled zcela bezsmyslné „skládání básní na téma“, doplňování podle kanonických textů nebo hromadné komponování písní, je těsným předstupněm vrcholných zenových realizací, k nimž dochází po prolomení koánu zenového Mistra, tj. jakési slovní hříčky, která ve sféře logiky nedává smysl a až jejím zvnitřněním a jakousi transcendencí slov a pojmů proniká navždy do žákova srdce Mistrovo nejvyšší učení. Mistr i žák jsou ale nakonec jen lidé a uspokojivé porozumění druhým lidem představuje topologicky ekvivalentní překážku jako porozumění žáka Mistrovi. Překlad z klasické čínštiny se v principu neliší od překladu z moderní angličtiny. Co jej činí odlišným, je fakt, že při překladu z klasické čínštiny není naším konverzačním partnerem (a současně i soupeřem) například reklamní oddělení nějaké nadnárodní společnosti využívající nejvýše několik desetiletí marketingové „vědy“, nýbrž exotický strom čínské filozofie zakořeněný dost dávno, dost hluboko a dost daleko od nám známého prostředí. Je pravdou, že Mencius není text jediného člověka – a to ani v úzce autorském smyslu, byvše sestaven snad s pomocí jeho žáků. Mencius svá „sémantická děla“ staví na podvozcích Konfuciových, ten zase obratem začínal s koly starých písní a věšteg, které podle letité tradice sám editoval.

Konsekvence výše zmíněného jsou jasné: má-li si překlad z klasické čínštiny zachovat přiměřenou délku, ztratí značnou část svého obsahu. Má-li si překlad z klasické čínštiny zachovat čitelnost, ztratí značnou část své formy. A má-li si překlad z klasické čínštiny zachovat aktuálnost, stane se tak až poté, co čtenář uspokojivě a hluboce rozluští hádanku a porozumí autoru – Mistrovi.

3.2 Teorie a možnosti překladu

Není třeba žádného lingvistického vzdělání, aby člověk – tím spíše obyvatel malé země v srdci Evropy – odhalil význam překladu v každodenním životě: stačí se zamyslet nad tím, kolik aktuálních informací, filmů, knih nebo i technologických, náboženských či jiných konceptů proniká do vědomí a povědomí tuzemského publika prostřednictvím překladu. „Překlad má vliv na každý aspekt našeho života.“⁸

Překlad jako činnost⁹ je téměř tak starý jako písmo samo. Nejméně do 19. století však byl až na vzácné výjimky doménou praktického života, plnil praktické účely – při dobývání cizích území, jako pedagogický prostředek nebo k šíření církevního dogmatu. Systematičtější přístup ke zkoumání překladu se začíná prosazovat teprve s rozvojem lingvistiky, přičemž teorie překladu jako samostatná vědní disciplína se vymezuje až ve 20. století.¹⁰

3.2.1 Překladatelský pesimismus a optimismus

Každý překladatel dříve či později sezná, že jednotlivé jazyky „odrážejí skutečnost různým způsobem, že mezi nimi neexistuje přímočará korespondence a jevy, které jeden jazyk pokládá za totožné, se v jiném striktně odlišují.“¹¹ Vilikovský hovoří o „odlišné segmentaci reality“ v různých jazycích a klade si otázku, zda „neznamená překlad vlastně stěhování se z jednoho duševního světa do druhého?“¹² A může být takovéto stěhování vůbec úspěšné? Postupným rozvíjením Humboldtovy myšlenky o tom, že „jazyk je konstitučním orgánem myšlení“ doplujeme až k Sapirovu překladatelskému pesimismu:

⁸ Kelly, Jost (2012), str. 13

⁹ Pro účely této práce si definujeme překlad prakticky jako ekvivalentní převod textu z jednoho přirozeného jazyka do druhého. Překlad může být jinak v závislosti na kontextu definován velmi rozmanitě. Vilikovský (1984) na str. 29 například definuje překlad takto: „funkčně korespondující reprodukci invariantní informace obsažené v textu jednoho jazyka prostředky jazyka jiného.“

¹⁰ Více viz např. Vilikovský (1984), od str. 9.

¹¹ Vilikovský (1984), str. 11

¹² tamtéž

„Neexistují dva jazyky, které by si byly natolik podobné, abychom je mohli považovat za obraz téže společenské skutečnosti.“¹³ Pokud ale přistoupíme na to, že jazyk není entita *per se*, ale nějakým způsobem odráží objektivní realitu, rázem se našťestí můžeme ocitnout na optimistickém protipólu: „Lingvisticky je překlad možný, protože prvky tvrzení formulovaného v jakémkoli jazyce je možné analyzovat a reprodukovat prostředky jiného jazyka.“¹⁴ Tyto úvahy zde autor práce nezmiňuje, aby je dále rozvíjel, potvrzoval či vyvracel, ale aby nastínil, s jak fundamentálními až filosofickými problémy se vlastně překladatel ve svém úsilí vědomě – či v horším případě nevědomě – potýká. Přesto je existence této práce podmíněna implicitním přistoupením na stranu onoho „překladatelského optimismu.“ Překladatelský optimismus – přesvědčení o tom, že překlad je v zásadě možný, založený na tom, že jazyk je nositelem informace o mimojazykové skutečnosti, nicméně podle Vilikovského ani podle autora této práce neznamená, že k vyjádření v jiném jazyce je možné dospět jednoduše.

3.2.2 Úrovně ekvivalence překladu: „slovo za slovo“, „význam za význam“ nebo adaptace

Když se zamyslíme nad výše zvolenými definicemi překladu, vyvstane otázka, na jaké úrovni či rovině má překladatel o ekvivalenci usilovat. S tím přichází související problematika hranic slov či frazeologických jednotek, rozhraní vět, členění textu apod. Lexikální jednotky mají současně denotativní a konotativní významy, v poezii mohou hrát roli ohledy metrické, zvuková výstavba slov, rýmy atd. Vilikovský cituje, že „historický pohled odhalí, že velikost základní překladové jednotky se měnila: ve středověku to bylo slovo, později fráze či věta a nejnovější pojetí chápe jako vlastní jednotku překladu celé dílo.“¹⁵

¹³ tamtéž cituje Vilikovský (1984) Sapira

¹⁴ tamtéž

¹⁵ Vilikovský (1984) na str. 34 cituje Fostera

Dříve či později dospěje překladatel také k tomu, že při usilování o ekvivalenci na jakékoli úrovni je třeba brát do úvahy celý komunikační kontext jakožto „souhrn souvislostí daných textem, resp. situací“¹⁶. Právě kontext zabrání tomu chápat ekvivalenci jako shodu použitých jazykových prostředků. Překladatel tedy vlastně usiluje o shodnost funkce pokud možno na všech úrovních originálu. Vilikovský shrnuje: „Úlohou překladu není reprodukovat samotné jazykové prostředky, ale funkci, která jim náleží v rámci vyššího celku.“¹⁷ Velikost překladové jednotky tak nakonec bude proměnnou závislou na druhu překládaného textu: například překlad vědecké práce musí zacházet s překlady jednotlivých termínů, zatímco překlad uměleckého díla bude muset zachovávat různé „významy mezi řádky“. Překlad knihy Mencius leží někde mezi těmito dvěma extrémy, podle názoru autora práce možná překvapivě o něco blíže oné straně vědeckých prací.¹⁸

Moderní překladatelská praxe rozlišuje zhruba tři přístupy k překladu prózy: „slovo za slovo“, „význam za význam“ a adaptaci, tzn. přizpůsobení cílovému prostředí.¹⁹ Vědomé uvažování s tímto rozlišením může alespoň zčásti vyřešit kvadraturu kruhu, kterou vtipně popsal švédský lingvista Esaias Tegnér: „překlad je jako žena – když je věrný, není pěkný, a když je pěkný, není věrný.“²⁰

Při překladu třetího svazku knihy Mencius autor primárně vycházel z toho, že se nejedná o básnický text, který by vyžadoval práci s rýmy, záměrně ukryvanými odkazy a metaforami, které jsou jinak velmi charakteristické pro čínskou lyriku a básnické hry. Jako

¹⁶ tamtéž, str. 37

¹⁷ tamtéž, str. 39

¹⁸ Jakkoli překladatel uznává literární hodnotu Menciova díla, je třeba si uvědomit, že Mencius na mnoha místech vlastně zodpovídá otázky po definicích různých pojmů, snaží se různým způsobem vykládat významy důležitých pojmů, což se blíží modernímu konceptu terminologie, která musí být překládána „slovo za slovo“, viz níže.

¹⁹ V poezii nebo v hudbě se mohou uplatnit i extrémnější přístupy „slabika za slabiku“ a „přízvuk za přízvuk“.

²⁰ cituje ho Vilikovský (1984) na str. 68

největší uvažovaná překladatelská jednotka připadá v úvahu sekce 章, protože jednotlivé sekce se vztahují k rozmanitým situačním²¹ i jazykovým²² kontextům. Nejmenší uvažovanou překladatelskou jednotkou pak může být slovo, přesněji řečeno čínský znak (které se ve staré čínštině většinou kryjí) bez zřetele k jeho výslovnosti. Zatímco ve volném překladu autor usiloval o ekvivalenci významu zhruba na úrovni promluv aktérů jednotlivých dialogů, podstročnick byl jednak užitečnou pomůckou pro tvorbu volného překladu a jednak po zestručnění vlastně takovým překladem „slovo za slovo“.

Názorný příklad výjimky z tohoto pravidla o nebásnickém textu nabízí citace z Knihy písní ve čtvrté sekci, konkrétně verše „迨天之未陰雨。徹彼桑土。綢繆牖戶。 Dnes v čínštině existuje přímo z této pasáže odvozené ustálené spojení (tzv. chengyu 成語) „未雨綢繆“ s významem „být (na něco) dobře připraven“, „plánovat předem“. Zajímavé je, že dvojice znaků 綢繆 dnes navíc nese ještě odlišný význam citové připoutanosti, „omotanosti“. Podobu doslovného překladu si lze poměrně snadno představit z podstročnicku: „Dokud / nebe / atributivní slove / ještě ne / mraky / pršet. Stahovat / kůra / moruše / země. Hedvábí / ovíjet / okno / dveře.“ Jedná se o básnický popis situace, kdy se ptáček hnízdící kdesi vysoko (což lze odvodit z následujícího textu, kde se vyskytuje opozitum „lidé tam dole“) dobře přichystal na déšť. Nejzajímavější z hlediska možností překladu je přitom poslední čtyřznakový verš o omotávání oken a dveří (jako) hedvábím. Pokud by překladatel zvolil metodu slovo za slovo, nebylo by vzhledem k oknům a dveřím pro čtenáře snadné dekódovat, že se jedná o příslušníka zvířecí říše (v Číně je naproti tomu znalost reálií k čínským ustáleným spojením poměrně obecnou záležitostí). Problém by nijak nevyřešila ani adaptace, transkulturování, tedy

²¹ vzhledem k popisu různých historických událostí

²² např. vzhledem k rozdílným jazykovým prostředkům plynoucím z rozdílného autorství. Touto otázkou se ale práce nijak nezabývá.

přenos do našeho prostředí, jejíž výsledek by mohl znít například takto: „zatloukl dveře i okenice“. Autor práce se tedy ubral cestou významu za význam s naznačením interpretace, což je provedeno záměnou znaků 牖戶 za slovo „hnízdečko“. Hedvábí, které v originále patrně figuruje jako básnické určení způsobu – „jako hedvábím“ – je takto ponecháno, ale místo omotání je použito poměrně moderní slovo „záplatovat“, které ale významově odpovídá účelu ptáčkovy přípravy. Snaží se prostě o to, aby mu dovnitř nezateklo. Výsledný dojem překladu je pak poměrně jednoznačný: „Než se objevily dešťové mraky a zapršelo, oškrábal jsem kůru z kmenů morušovníků a jako hedvábím jí záplatoval své hnízdečko.“ Poetika sdělení zůstává, oproti čínskému prostředí je zde navíc jistá exotičnost („morušovníky“), ale co je zásadní, je zachován celkový význam důležitosti přípravy. O něco otevřenější by vyznění bývalo bylo se slovem „příbytek“ a v případě větší snahy o naturalizaci by bylo možné nahradit morušovník třeba lípou. Ztratil by se tím však jeden z podstatných atributů originality a zakotvení do čínského prostředí. Naproti tomu náhrada oken a dveří za „příbytek“ nebo „hnízdečko“ je zcela v souladu s tím, že v čínštině se odpovídající moderní znaky 門 a 戶 používají v různých kontextech ve významu „dům“. Přesto je na závěr této části důležité zmínit, že žádný z výše uvedených přístupů není lepší nebo horší, každý má své výhody a nevýhody a jak píše Vilikovský v kapitole o naturalizaci překladu, ať překladatel přeloží originál jakkoli, vždycky může být z některé pozice kritizován.

3.3 Yang Bojun a jeho komentář

Čínská tradice komentářů ke klasickým textům v podobě podrobných vysvětlivek a aktualizací do dobové živého jazyka je ve své podstatě praktickým odrazem teze, že žádný starý text není možné přeložit, tj. zpřístupnit cílové skupině neznalé jazyka originálu, jednou provždy.²³ Jak pravil J. Heller v rozhovoru k překladům Bible: „Jednou pro vždy je tu jenom původní text... Proto budeme muset znovu a znovu Bibli překládat, až se dnešní jazyk zase stane minulostí“²⁴ Jazyk se vyvíjí a mění a původní Mencius začal být Číňanům nesrozumitelný již velmi dávno. Jak se průběžně vytrácela schopnost porozumět starším komentářům, vznikaly a až dodnes vznikají komentáře nové. Konkrétně například dílo Mencius můžeme tedy na jedné straně chápat úzce jako původní text, pravděpodobně sestavený Menciovými žáky, na druhé straně však společně s celou komentářovou historií a tradicí jako dílo, které je znovu a znovu přesazováno do soudobých kontextů a tímto způsobem vlastně udržováno při životě. Nepředstavitelně náročná práce komentátorů (rozsah komentářů, které se sázely zmenšeným písmem mezi úseky originálního textu, býval běžně mnohonásobkem rozsahu originálního textu) tak nese své ovoce: nejen že tyto paralelní texty pomáhají porozumět původnímu Menciovi, ale současně nabízejí různé úhly pohledu na danou látku, umožňují zkoumat dobové znalosti, horizonty, interpretační kontexty apod. Někdy se však nemusí jednat o ovoce, nýbrž o plevel: kvalita komentářů může kolísat, minimálně teoreticky je možné si představit, že existují i komentáře sestavené bez dostatečné odborné erudice, s omezenými znalostmi či dokonce záměrně zavádějící, např. z politických důvodů. O to

²³ Převod z klasické Menciovy čínštiny do jazyka používaného za života komentátorů je samozřejmě také překladem, podobně jako by překladem byl převod Komenského do moderní češtiny, přičemž v čínštině ještě hovoříme o mnohem delší historii.

²⁴ <http://www.7den.cz/bible-preklad-kralicky-a-ekumenicky-rozdily-prekladu-a-problematika-prof-thdr-jan-heller/>

více platí, že překladateli na prahu třetího tisíciletí, tj. doby, která je od Menciovy vzdálena dva tisíce pět set let, může volba kvalitního komentáře velmi usnadnit práci.

Za autoritu v oboru komentářů ke klasickým čínským textům je v Čínské lidové republice považován filolog Yang Bojun 杨伯峻 (1909–1992), jehož strýcem byl jiný známý čínský filolog a lingvista Yang Shuda (杨树达) a jenž působil jako docent na katedře čínského jazyka Pekingské univerzity a později ve vydavatelství Zhonghua taktéž v hlavním městě ČLR. Prakticky celý svůj profesní život zasvětil sestavování komentovaných vydání klasických čínských textů, mezi nimi Konfuciových Hovorů (1958 ve vydavatelství Zhonghua), a Mencie (1960 tamtéž). Komentovaný Zuozhuan Zhu²⁵ vydaný po peripetiích Kulturní revoluce až v roce 1981 je právem považován za Yang Bojunovo opus magnum. Yang Bojun při své práci vycházel především z původních textů, konzultoval však také starší komentáře a v případě potřeby se jako znalec starých vrstev čínštiny obracel i k záznamům na věštebných kostech či nápisech na bronzových nádobách. Autor této práce, byv nerodilým mluvčím, se proto s radostí a pokorou obrátil na povolaného komentátora, o němž editor Li Jiemin později pravil: „Yang Bojunova praxe a postupy nám přinesly mnoho cenných zkušeností.“²⁶

Yang Bojunovo komentované vydání Mencie se skládá z původního textu v klasické čínštině, převodu do moderní čínštiny a poznámkového aparátu, který vždy následuje jednotlivé kapitoly a podle jejich obtížnosti čítá řádově desítky položek. Těmi mohou být poznámky ke gramatice, významu či alternativním čtením znaků, případně i rozsáhlejší historické exkurzy, např. k postavám nebo lokalitám či jiným reáliím, které se v díle

²⁵ Zuozhuan Zhu, tzv. Cuo'ũv komentář je součástí „třinácti klasických knih“. Jedná se o jeden ze tří zásadních komentářů k Letopisům jar a podzimů. Yang Bojun na něm pracoval déle než dvacet let nejen proto, že originální text čítá 200 000 znaků v literárním jazyce wenyan, ale též proto, že během Kulturní revoluce přišel o značnou část svým poznámek, které musel později rekonstruovat z paměti!

²⁶ <http://news.guoxue.com/article.php?articleid=30218>

Mencius vyskytují. Na samý závěr knihy 孟子譯注 je zařazen i slovník hesel řazený podle počtu tahů, na který komentáře odkazují. Jedná se o komplexní a provázané dílo, které mluvčím moderní čínštiny i bez rozsáhlejších historických znalostí dobře zpřístupňuje dvě a půl tisíciletí starý text.

- ①湯以七十里，文王以百里——這兩語都承上省略了主要動詞“王”字。
“文王以百里”而王，為古代的傳說，荀子仲尼篇、史記平原君列傳和韓詩外傳均有此說。後兩書更有“湯以七十里”而王的記載。但文王是否僅憑為方百里之地而以德服人呢？按之史實，恐怕未必如此。可參閱顧炎武日知錄。
- ②瞻——趙岐注云：“瞻，足也。”
- ③七十子——史記孔子世家云：“孔子以詩書禮樂教弟子，蓋三千焉；身通六藝者七十有二人。”這“七十有二人”（仲尼弟子列傳又說“七十有七人”），通稱為“七十子”，史記仲尼弟子列傳也說“學者多稱七十子之徒”是也。

Obrázek 1. Ukázka Yang Bojunova komentáře ke kapitole 3.3 knihy Mencius

3.4 Fáze překladu

Nejen s ohledem na mnohvrstevnatost klasické čínštiny a její časovou, prostorovou a jazykově příbuzenskou vzdálenost od moderní češtiny, ale také s cílem usnadnit budoucí výzkum a výhledově také překlady dalších svazků knihy Mencius nebo tvorbu „Menciova slovníku“, se autor rozhodl pro vícefázový postup překladu. Obrovskou časovou náročnost v počátečních etapách překladu snad vyváží budoucí užitek z připravených podrobných podkladů. Sekundárním přínosem takto podrobného postupu pro samotného autora bylo zase o něco hlubší porozumění nejen klasické čínštině samotné, ale i souvisejícím kontextům.

V praxi se jedná zejména o mnohovýznamovost velkého počtu znaků v klasické čínštině, přičemž jednotlivé významové vrstvy jsou odlišeny nejen podle časových období, ale také například podle filozofických směrů, a pak také neméně důležité propojení s relevantními komentáři²⁷.

V extrémních případech může tentýž znak nabývat naprosto protichůdných významů. Mnohem častější jsou ale významové nuance, důrazy na určité charakteristiky apod. Alespoň jeden příklad za všechny: taoistické 道 není přesně totéž, co Menciovo 道, přestože znak je stejný. Obojí značí určitou cestu, obecněji řečeno principy, kterými se řídí (nebo mají řídit) změny stavů věcí, ale 道 v Menciovi má na rozdíl od taoistického neuchopitelného a především všeprostupujícího principu jistou politickou konotaci správné cesty vládce. To je pro překlad z klasické čínštiny naprosto zásadní východisko. Jestliže se podařilo tyto nuance podchytit nebo na jejich výskyt alespoň upozornit na

²⁷ Pro dochované texty v klasické čínštině jsou typické záměny homofonních znaků z různých důvodů. Autoři komentářů na ně většinou upozorňují, připojují rovnou správný ekvivalent, díky čemuž ušetří dnešním překladatelům mnoho času, který by trávili často marným prohledáváním slovníků.

počátku překladu, bude později snadné docílit terminologické jednoty. Důležitá je ale také získaná možnost zpětně konfrontovat myšlení a výstupy překladatele s poznatky, které budou získány až v budoucnu při překladu dalších částí textu či jiných spisů z podobného filozofického okruhu.

Z výše zmíněných důvodů tedy překladatel postupoval v následujících fázích:

- 1) Překlad jednotlivých znaků, ve výjimečných případech i víceznakových slov s využitím několika dostupných slovníků a propojení s výslovností v pinyinu a Yang Bojunovými komentáři. Výstupem je podrobná tabulka v Excelu, která není součástí této práce, ale pro studijní účely je k dispozici na požádání.
- 2) Sjednocení, zjednodušení a zkrácení významů a sestavení přehledného podstročnickového překladu, který již tvoří jednu ze stěžejních součástí této práce a vlastně reprezentuje neučesaný překlad „slovo za slovo“.
- 3) Sestavení výsledného funkčně ekvivalentního a pokud možno neinterpretujícího překladu „význam za význam“ do moderní češtiny s využitím pomůcek stvořených v bodech 1 a 2, pokud možno se zachováním literárních i jiných kvalit originálu. Toto je primárním praktickým účelem této práce.
- 4) Připojení vysvětlujících komentářů k podstročnicku i volnému překladu, které usnadní laickému čtenáři orientaci v textu a jeho pochopení. Opět jde o neoddělitelnou složku praktické části práce.

Uvedené fáze překladu nelze přitom chápat jako naprosto uzavřené časové etapy, naopak byly provázané jednak navzájem a jednak také s opakovaným čtením a pokusy o preciznější pochopení a interpretaci originálu i Yang Bojunova komentáře.

3.5 Překladatelská analýza textu

Kniha Mencius se skládá ze sedmi svitků 卷 rozdělených vždy na dva svazky (上/下), které se pak dělí do sekcí 章. Překládaným textem byla první část druhého svitku, tj. třetí svazek Gongsun Chou 公孫丑上 čítající celkem devět sekcí. Zdrojový text na webu ctext.org se od tištěné knihy lišil řádově v nízkých jednotkách pozic (typicky šlo o homofonní záměny znaků jako 惟/唯 nebo 舍/捨). Svazek 公孫丑上 obsahuje bez záhlaví necelých 2700 znaků. Nápadné je, že první dvě sekce zastupují téměř 60 % rozsahu celého svazku a žádná z třetí až deváté sekce nemá ani poloviční rozsah sekce první. Někteří výzkumníci se domnívají, že délka dialogů může negativně korelovat s jejich autenticitou. Zajímavé je, že sekce 3.2 (2A.2) je označována za autentickou navzdory tomu, že je v třetím svazku zdaleka nejdelší.²⁸

Sekce 章	Počet znaků
3.1 (někdy také 2A.1)	510
3.2 (2A.2)	1095
3.3 (2A.3)	86
3.4 (2A.4)	160
3.5 (2A.5)	167
3.6 (2A.6)	255
3.7 (2A.7)	137
3.8 (2A.8)	77
3.9 (2A.9)	198
Celkem	2685

Tabulka 1. Rozsah jednotlivých sekcí svazku 公孫丑上

²⁸ Např. Bai Muzhi 白牧之 ve svém paperu „The Interviews of Mencius“

Analýza s využitím programu AntConc odhalila následující pořadí znaků/slov podle četnosti:

Pořadí	Počet výskytů ve svazku 公孫丑上	Znak	Význam
1	113	之	atributivní slovce
2	95	也	částice
3	87	不	záporka
4	59	曰	indikátor přímé řeči
5	58	其	zájmeno
6	58	而	indikátor relace (a/ale/a to tak, že...)
7	56	於	předložka
8	43	者	substantivizátor
9	39	有	být/mít
10	37	人	člověk
11	36	則	pak
12	32	以	brát, aby...
13	31	矣	částice
14	26	心	mysl
15	26	是	to, tak
16	23	為	být/dělat, pro
17	21	無	záporka
18	19	非	záporka
19	17	仁	lidskost
20	16	然	tak/výraz/vzhled

Tabulka 2. Pořadí znaků podle četnosti výskytu ve svazku 公孫丑上

Mezi znaky v první desítce, které slouží především gramatickým účelům, zaujme indikátor přímé řeči, sloveso „pravít“ 曰, což potvrzuje dialogickou povahu knihy. I z takto jednoduché analýzy lze již vyčíst, jakými tématy se Mencius v tomto svazku především zabývá: prozrazují to výskyty plnovýznamových slov „člověk“ 人 (10. pozice), „mysl“ 心 (14. pozice), „lidskost“ 仁 (19. pozice) a „Podnebesí“ 天下 (26.) Za zmínku ještě stojí „Konfucius“ 孔子 na 31. pozici, na nějž Mencius také poměrně často odkazuje. Samotný Mencius se „nachází“ na 40. a 42. pozici, byvše zastoupen oslovenými „Mistr“ 夫子 a „Mistr Meng“ 孟子.

Celá kniha Mencius je tvořena dialogy Mistra Menga (tj. Mencia) s různými tazateli, mezi nimiž vystupují například i historicky potvrzené postavy vladařů a jiných politiků. Pro překladatele může být jistým usnadněním, že ačkoli se jedná o psané dílo, dialogy vlastně zprostředkovávají přímé citace, které využívají tehdy živé, přímější a hovorovější vrstvy jazyka. Mencius dává poměrně konkrétní odpovědi na konkrétní dotazy²⁹, přičemž z dnešního pohledu je nejobtížnější a zároveň nejdůležitější dekodovat kontext, v němž se dialogy odehrávají. Mezi Menciovy jazykové prostředky patří přirovnání 比喻, logické odvozování a rozšiřování významu 引申 a vmýšlení se do druhých lidí 推己及人.³⁰ Naopak až na přejaté citace z Knihy písní nenacházíme v textu žádné básnické prostředky. Pokud bychom měli Mencia posoudit dnešním okem, zapadl by asi lépe do škatulky analytické než kontinentální filosofie.³¹

Knihy Mencius využívá dva indikátory přímé řeči, resp. citací: znaky 曰 a 云. Jejich použití se liší podle toho, zda se jedná o „věčně platnou“ citaci převzatou z některého z klasických spisů (ve třetím svazku takto vystupuje pouze Knihy písní) – zde se uplatňuje znak 云, nebo konkrétně časově zasazenou promluvu určité osoby – v těchto případech uvozuje přímou řeč znak 曰.³² Z pohledu překladatele zvyšuje náročnost převodu textu fakt, že znaku 曰 ne vždy předchází aktér promluvy. Například druhá sekce třetího svazku obsahuje hned několik stručných promluv uvozených pouze samotným znakem 曰. Jako logické se jeví chápat indikátor přímé řeči současně jako oddělovač (úplně původní text nebyl „otečkován“, tj. byl zcela bez interpunkce) nesoucí informaci o vystřídání mluvčího. Na straně čtenáře naopak takovéto členění díky absenci označení aktéra promluvy

²⁹ v porovnání s jinými filozofy, např. Xunzim nebo mnohými taoisty

³⁰ Menciovým argumentačním prostředkům se věnuje 6. přednáška ze série profesora Fu Peironga.

³¹ Toto dělení je samozřejmě ryze moderní, ale podle názoru autora celkem dobře koresponduje s tím, jak vysoko Mencius staví schopnost „znát řeč“ 智言 a obecně argumentační logiku a schopnosti.

³² Toto rozlišení detailně specifikuje Pulleybankova gramatika na str. 82.

zvyšuje dojem bezprostřednosti a vyvolává pocit bližšího kontaktu s „dějem“. Právě díky této bezprostřednosti a srozumitelnosti argumentace mohl mít Mencius podle Roberta Enoa v čínské kultuře „dlouhodobě mimořádný vliv“³³.

Autor práce se domnívá, že součástí překladatelské analýzy textu by mělo být³⁴ i vymezení interpretace účelu originálu a cílové skupiny originálu i překladu. V tomto kontextu je důležité si uvědomit, že Mencius se snažil svým učením³⁵ plnit určitý cíl. Tímto cílem bylo obnovit mír a jednotu, které si konfuciánci tradičně projíkovali především do raných časů dynastie Zhou, ale také do starších období mytických vládců³⁶. Tomuto cíli je podřízeno veškeré veřejné konání velkých konfuciánských mistrů, Mencia nevyjímaje. Mencius se tedy ohlížel za údajnými „zlatými časy“ králů Wena, Wua a vévody Zhou, aby z jejich pozitivních příkladů vytěžil teoretické principy, jejichž opětovnou aplikací by tehdejší Čína opět mohla zamířit k ideálnímu stavu věcí. Výsledná kniha Mencius proto vůbec není nějakým planým filosofováním, nýbrž praktickou příručkou od „putujícího vzdělance“, který se snaží přesvědčit dobové vládce k tomu, aby dobrovolně nastoupili cestu moudrého krále (王道) v souladu s konfuciánskými principy. Jak pregnantně praví Eno, Mencius se „nesnažil přesvědčit vládce o tom, že má pravdu, ale snažil se je přesvědčit k tomu, aby konali.“³⁷ Jednou z příčin neúspěchu tohoto úsilí³⁸ bylo jistě také to, že „putující vzdělanec“ Mencius jako zástupce konfuciánského tábora musel v éře Válčících států soupeřit s adepty jiných filosofických škol, přičemž mnohé z nich nabízely ambiciózním lenním knížatům na první pohled mnohem líbivější řešení než

³³ Eno (2016), str. 1

³⁴ víceméně v duchu Newarkova rámce kritiky překladu

³⁵ slovo „učení“ je zde nutno chápat současně jako Menciovův filosofický systém, tak jako verbální substantivum, popisující zprostředkovávání tohoto systému mezi Menciovým žákům

³⁶ Mencius konkrétně zmiňuje Yu 禹 a Shuna 舜

³⁷ Eno (2016), str. 12

³⁸ Z pohledu dnešní postideologické doby asi nepřekvapí, že Menciovo úsilí se příliš nesetkalo s úspěchem. Překladatelská analýza není vhodným místem k detailnímu rozboru příčin, zajímavě se tomuto tématu věnují např. i Fu Peirongovy přednášky.

konfuciánskou sebekultivaci a zdrženlivost. Autor to zmiňuje proto, že součástí zde nepřekládaných částí knihy Mencius je i kritika odlišných názorů zástupců konkurenčních škol, jmenovitě např. agrární školy 农家, mohistů 墨家 nebo Yang Zhuových 楊朱 etických egoistů. Takže jestliže v době svého vzniku mohla být kniha Mencius myšlena jako praktická příručka o spravedlivé vládě a souvisejících tématech, její překlad by se v českém jazykovém prostředí mohl stát i důležitým pramenem znalostí o konkurenčních filosofických směrech, po nichž se toho mnoho nedochovalo, takovým dalším kamínkem do skládky bohaté čínské historie. Tyto vedlejší účely by neměly zůstat opomenuty při tvorbě komentáře k případnému komplexnímu překladu Menciova díla.

Autor této práce si nedělá iluze, že by se překlad Mencia stal v Česku bestsellerem, přesto se domnívá, že v časech, kdy se svět stále rychleji stává onou pověstnou „globální vesnicí“, by seznámení zainteresované veřejnosti s jedním z dosud platných východisek čínského myšlení mohlo alespoň malým dílem přispět k pochopení této vzdálené kultury, která – jak se alespoň v době psaní tohoto textu jeví – v našich každodenních životech hraje čím dál tím důležitější roli.

3.6 Některé stěžejní pojmy a jejich překlad do češtiny

Jak už bylo řečeno výše, konfuciánské spisy mnohdy používají stejné znaky jako diametrálně odlišné filozofické směry (např. 道, 氣 atp.) a ani zástupci jedné filosofické školy nemusí tímž znakem myslet vždy *přesně* totéž. Projevují se zde jak synchronní, tak diachronní významové rozdíly. Jak bylo zmíněno výše, jedním z nejdůležitějších a zároveň velmi obtížných úkolů překladatele je pokusit se správně převést stěžejní pojmy díla využívajícího „terminologii“ do cílového jazyka tak, aby se významové pole originálu co nejlépe krylo s překladem, včetně podchycení různých nuancí a konotací. Jedním

z objektivních rysů kvalitního překladu je terminologická konzistence. V této linii je cílem – pokud možno – minimalizovat neshodné překlady téhož pojmu, byť s vědomím toho, že v klasické čínštině mohou existovat znaky či slova, pro která se v češtině nemusí podařit nalézt jednotný a současně elegantní překlad, ačkoli v originále mohla znamenat totéž, jednoduše proto, že jazyky a mentální systémy těchto dvou světů jsou si navzájem velice vzdálené. Nejpozději v tomto bodě také může vyplynout na povrch omezení zestručněného podstročnickového překladu.

Vzhledem k tomu, že autor práce překládal pouze jednu čtrnáctinu Menciova díla, nebylo možné tento úkol v plném rozsahu završit. Teprve až bude text Menciův³⁹ načten, analyzován a nejméně mentálně⁴⁰ uchopen v cílovém jazyce jako celek, bude možné pádně argumentovat ve prospěch či naopak neprospěch zvolených cílových pojmů. Tato práce je v tomto smyslu pouze malým krůčkem, při němž je alespoň možné se přidržovat velkolepé práce Oldřicha Krále⁴¹. Přesto v následující kapitole tuto problematiku alespoň nastiňuje na několika arbitrárně zvolených příkladech, čímž vědomě otevírá perspektivu pro případný budoucí výzkum.

3.6.1 xin 心 jako „mysl“, potažmo její schopnosti

心 je v konfuciánské filosofii ten nepatrný stupínek, jímž se člověk liší od zvěře. V duchu moderního existencialismu je „esencí“ člověka. Je tedy na první pohled zřejmé, že se nejedná o tělesný orgán srdce, vždyť ten má zvěř i lidé. Jde spíše o schopnosti, vlastnosti

³⁹ nejlépe i s komentáři, již existujícími překlady do jiných jazyků a další související literatury

⁴⁰ lépe však už jako nějaký předstupeň podstročnicku

⁴¹ Všechny zmínky o Oldřichu Královi v této kapitole se vztahují k jeho „slovníčku“ na konci knihy Čínská filosofie – Pohled z dějin od str. 347. Pokud by šlo skutečně o slovník, bylo by možné mu metodologicky vytknout právě to, že obsahuje vždy jen jediný ekvivalent bez ohledu na kontext. Jde však spíše o jakýsi až básnický text, který se pokouší nepřímou vysvětlit základy čínských filosofii jako velkolepého komplexu se společným zdrojem.

a stavy⁴², které jsou s tímto ústředním orgánem ve staré Číně tradičně spojovány: cítění, myšlení, vnímání, rozlišování, uvědomování. Je možné říci, že čínské srdce nabírá i mnohé z funkcí západního rozumu/mysli. Neváže se jen k citovým, nýbrž i (snad převážně) k racionálním obsahům. Základem sebekultivace v konfuciánství je právě kultivace toho, s čím se pojí 心. Oldřich Král překládá 心 jako „mysl/duch“ a autor této práce nemá v kontextu překládaného textu výhrady. S ohledem na výskyty znaku 心 v třetím svazku knihy Mencius⁴³ se překladatel přiklání ke slovu „mysl“, jako konkrétnější složce vědomé lidské existence, ale je důležité poznamenat, že ve volném překladu se nakonec často objeví spíše právě ony rozlišovací „schopnosti“, „smysly“ které jsou s myslí v čínském chápání spojeny.

3.6.2 ren 仁 jako „lidskost“

Obsahem 仁 jsou mezilidské vztahy, konání s ohledem na druhé, se zájmem o ně a ve vědomém souladu s lidskou přirozeností (人)性, která podle Mencia směřuje k dobru.⁴⁴ Aspektem 仁 je i vnímání základní rovnosti lidských bytostí. Známostou praktickou ukázkou 仁 je Konfucius, který se po vyhoření stájí ptá, zda nebyli zranění žádní lidé, ačkoli pro panovníky tehdejší doby zřejmě mívali větší hodnotu koně než podkoní. Oldřich Král překládá 仁 jako „humanitu“, autor této práce se vzhledem k silným konotacím humanismu jakožto ryze západní filosofie přiklání k zavedenému českému překladu „lidskost“, byť možná nezní tak univerzálně a vznešeně. U Mencia zhusta nalézáme slovní

⁴² Je pro klasickou čínštinu naprosto charakteristické, že ke znakům, které reprezentují jména, jsou silně spojeny konotace různých činností, vlastností atd.

⁴³ Konkrétně např. opozice se znakem 氣 v citacích Gaoziho a také zmínka o „dělání pomyšlení“, případně „hýbání myslí“ (動心) v části o kultivaci odvahy.

⁴⁴ Známostý je Menciov dialog s Gaozim v šestém svitku na toto téma, kde Mencius reaguje na Gaoziho relativismus lidské přirozenosti slovy „人無有不善,水無有不下“, tj. jako není vody, která by netekla dolů, tak není člověka, který by nesměřoval k dobru. Není tedy podle Mencia povaha lidská přirozeně dobrá.

spojení 仁政 jakožto ideál politického uspořádání státu. Jedná se opravdu o vládu „lidskostí“ a s nehraným zájmem o své poddané na straně panovníka za současné podpory ministrů či rádců, kteří disponují jistým souborem vlastností, navíc o vládu nad státem ve vhodném ekonomickém uspořádání.⁴⁵

3.6.3 yi 義 jako „správnost“

Obsah znaku 義 velmi názorně vykládá profesor Fu Peirong⁴⁶. Podle něj jde o poměrně vysokou úroveň rozlišování, co je v dané situaci správné, vhodné, příhodné či adekvátní⁴⁷: co bylo takové včera, nemusí být takové dnes, protože velice záleží na okolnostech a ty se mohou měnit. Důležité je přitom jak časové, tak věcné rozlišování. Oldřich Král překládá 義 jako „spravedlivost“. Třetí svazek pracuje se znakem 義 mj. v kontextu „羞惡之心。義之端也。“ – schopnost vnímat a ošklivit si vlastní nedostatky a stydět se za ně je výhonkem 義. Když vnímáme nedostatky, implicitně si musíme být vědomi toho, jak by věci měly být, tj. nějakého „správného“ stavu. Z tohoto důvodu a také proto, že „spravedlivost“ nese v českém prostředí přílišnou konotaci rovného přístupu, se autor práce od Králova překladu mírně odchýlil a přiklonil k termínu „správnost“.

3.6.4 li 禮 jako „etiketa“

Xu Shenův 許慎 Výklad znaků určuje 禮 jako kombinaci prvků 示 a 豐⁴⁸, přičemž korejská a japonská podoba psaní si zachovala původní determinativ 示 „obcování s duchy předků“, zatímco v Číně se li zapisuje s determinativem 礻 „obřadní stůl“. Pravý prvek 豐 symbolizuje obřadní nádoby s připravenou obětinou. Rituály uctívání předků

⁴⁵ Tématu 仁政 se věnuje Fu Peirong v 5. přednášce.

⁴⁶ ve čtvrté přednášce o Menciově filosofii

⁴⁷ 適宜不適宜. Podle Fu Peironga se i význam 義 původně zapisoval znakem 宜.

⁴⁸ 說文解字, sv. 2, část 示部

mají v Číně několikatisíciletou tradici, nabízí se tedy překládat *li* jako „rituál(ní obřadnost)“. Menciov kontext „辭讓之心。禮之端也。“ – schopnost ustoupit druhým a zdvořile odmítat je výhonkem etikety – však v obdobné linii jako u znaku 義 naznačuje, že se kromě rituální obřadnosti jedná i o běžné mezilidské vztahy a něco, co je možné v člověku kultivovat.

Rozšířením rituálu na mezilidské vztahy je etiketa. Také Oldřich Král překládá 禮 slovem „etiketa“. Minimálně za úvahu by stál i ezoteričtější výklad o nádobě jakožto obecné formě, kterou je třeba naplnit konkrétním obsahem, aby byl „obřad“ mezilidských styků úspěšný. Znak 禮 by pak bylo možné překládat např. i slovy „forma“, „formalita“, naopak výraz „zdvořilost“ by již vůbec nezachycoval „velké“ státní rituály, kterým se konfuciánci zhusta také zabývají.

3.6.5 zhi 智 jako „poznání“ na vysoké úrovni

Mencius považuje za východisko 智 schopnost rozlišovat správné od nesprávného: „是非之心。智之端也。“ To už není poznání v tom smyslu, kdy vzniká jen jako výsledek hromadění znalostí o okolním světě. K rozlišování je třeba jak nabytých znalostí, tak i jistých životních zkušeností, odstupu a rozvahy. Oldřich Král překládá 智 jako „poznání a vědění“. Jednoslovný překlad bude podle okolního textu oscilovat mezi těmito pojmy, přičemž jako lidská vlastnost může 智 vystoupit i jako „moudrost“. Moudrost 智 společně se správností 義, etiketou 禮 a lidskostí 仁 tvoří čtveřici kardinálních ctností, o jejichž pěstování by měl usilovat každý člověk a jejichž alespoň latentní přítomnost vyčleňuje člověka ze zvířecí říše.

3.6.6 haoranzhiqi 浩然之氣 jako „nezadržitelná síla ducha“

Jedním z nejproblematictějších termínů v překládaném svazku knihy Mencius je čtyřznakové spojení 浩然之氣. Sám Mencius na prosbu žáka o vysvětlení tohoto pojmu reaguje lakonicky: „難言也。“ Inu, těžko vypovědět. Jako se zamilovanost těžko vysvětluje tomu, kdo ji neprožil, hudba hluchému nebo barvy slepému, také 浩然之氣 lze ze samotných slov bez vlastního prožitku uchopit jen stěží. Přítomnost znaku 氣 a Menciova snaha o další výklad naznačují, že se jedná o „všezaplavující“ soustředění, energii, sílu či stav ducha, který lze vypěstovat ustavičnou morální aplikací 直 (tj. přímosti v sebereflexi) avšak správnost, která nakonec prostoupí celý Mistrův praktický život, v praxi není možné „lázat přes koleno“ – za tímto účelem uvádí Mencius známou bajku o člověku ze státu Song, který na poli povytahoval výhonky, aby rychleji rostly. Eno překládá 浩然之氣 poměrně doslova jako „flood-like qi“⁴⁹, čímž se problematickému místu v překladu vlastně vyhýbá. Na obhajobu jeho přístupu je třeba zmínit, že takovýto doslovný překlad vlastně umožňuje ponechat interpretaci na čtenáři⁵⁰. Navíc 氣 je pojem, jímž se Mencius zabývá obšírněji právě jen v tomto jediném kontextu, což znemožňuje konfrontovat mezi sebou více výskytových kontextů. Znak 浩 má ve staré čínštině významy pojící se s velkou vodou valící se po průtřži mračen všemi směry, případně obecně s velikostí, četností, mnohostí. Energie nebo síla ducha 氣, který nabývá podoby 浩, je pak „nezadržitelná“.

⁴⁹ Eno (2016), str. 39

⁵⁰ Za předpokladu, že čtenářů bude více než autorů (což je v anglofonním světě více než pravděpodobné), je možné v duchu hesla „ví hlav víc ví“ předpokládat, že některý z nich přijde se zásadním porozuměním – ostatně v případě Enoa se jedná o „teaching translation“, tj. výukový překlad, který k takovému přemítání přímo vybízí.

4. Podstročnickový překlad

公孫丑上

Gongsun Chou / horní

—

Jedna

公孫丑問曰。

Gongsun Chou / ptát se / pravit.

夫子當路於齊。管仲晏子之功。可復許乎。

Mistr / držet / cesta / v / Qi. Guan Zhong / Yanzi / *atributivní slove* / zásluhy. Moci / znovu / oživovat / *tázací slove*.

孟子曰。

Mencius / pravit.

子誠齊人也。知管仲晏子而已矣。

Vy / skutečně / Qi / člověk / *částice*⁵¹. Znát / Guan Zhong / Yanzi / a toť vše / *částice*.

或問乎曾西曰。

Kdosi / ptát se / u / Zengxi / pravit.

吾子與子路孰賢。

Ty⁵² / a / Zilu / kdo⁵³ / povoláný.

曾西蹙然(蹙然)曰。

Zengxi / znepokojený / tak⁵⁴ / pravit.

吾先子之所畏也。

Já / předkové / *atributivní slove* / *substantivizátor*⁵⁵ / ctít / *částice*.

曰。

Pravit.

⁵¹ 也 je možné považovat za větnou částici, která za nepřítomnosti jiného slovesa nabývá plného významu „být“.

⁵² přátelské oslovení druhé osoby s konotací „mezi námi“

⁵³ Tázací slove 孰 často vystupuje v komparacích.

⁵⁴ Znak 然 sám o sobě nese význam „výraz“ nebo „vzhled“, pokud však stojí z adjektivem, činí z něj určení způsobu.

⁵⁵ V textu překládané části knihy Mencius se objevují dva substantivizátory: 所 a 者.

然則吾子與管仲孰賢。

Tak / pak / ty / a / Guan Zhong / kdo / povolání.

曾西艷然不悅曰。

Zengxi / rozzlobený / tak / ne / radovat se / pravít.

爾何曾比予於管仲。

Ty / co⁵⁶ / prostě / porovnávat / já / a / Guan Zhong.

管仲得君。如彼其專也。

Guan Zhong / získat si / panovník. Jako⁵⁷ / třetí osoba / tolik / monopolizovaný / částice.

行乎國政。如彼其久也。

Vykonávat / ve / stát / vláda⁵⁸. Jako / třetí osoba / tolik / dlouho / částice.

功烈如彼其卑也。

Dosažení / jako / třetí osoba / tolik / nízký / částice.

爾何曾比予於是。

Ty / co / prostě / porovnávat / já / a / on.

曰。

Pravit.

管仲。曾西之所不為也。而子為我願之乎。

Guan Zhong. Zengxi / *atributivní slove* / *substantivizátor* / ne / dělat / částice. A / Vy / dělat⁵⁹ / já / přát si / to / *tázací slove*.

曰。

Pravit.

管仲以其君霸。晏子以其君顯。

Guan Zhong / brát / jeho / panovník / hegemonit. Yanzi / brát / jeho / panovník / proslavit se.

管仲晏子。猶不足為與。

Guan Zhong / Yanzi. Přesto / ne / stačit / dělat / částice⁶⁰.

曰。

Pravit.

⁵⁶ Tázací slove 何 může mít v různých kontextech význam „co“, „jak“, „jaký“ atd.

⁵⁷ 如 často vystupuje jako indikátor porovnání.

⁵⁸ konkrétněji se zde jedná o úřad prvního ministra

⁵⁹ Přesnější význam by byl „dělat z něčeho něco“ s přeneseným významem „myslet si“.

⁶⁰ 與 většinou vyjadřuje i určitou modalitu – „copak?“

以齊王。由反手也。

V / Qi / kralovat. Jako / obracet / ruka / částice.

曰。

Pravit.

若是。則弟子之惑滋甚。

Kdyby / tak. Pak / já⁶¹ / *atributivní slove* / zmatek / přibývat / velice a závažně.

且以文王之德。百年而後崩。猶未洽於天下。

Nadto / brát / král Wen / *atributivní slove* / ctnost. Sto / let / a až potom / zemřít. Přesto / ne / sjednocovat / v / Podnebesí.

武王周公繼之。然後大行。

Král Wu / vévoda Zhou / navazovat na / to. Tak / potom / velký / realizovat.

今言王若易然。則文王不足法與。

Ted'⁶² / mluvit / kralovat / jako / snadno / tak. Pak / král Wen / ne / stačit / brát za vzor / částice.

曰。

Pravit.

文王何可當也。

Král Wen / jak / moci / být (někým) / částice.

由湯至於武丁。賢聖之君六七作。

Od / král Tang / až do / Wuding. Povoláný / moudrý / *atributivní slove* / panovník / šest / sedm / být⁶³.

天下歸殷久矣。久則難變也。

Podnebesí / patřit pod / Yin⁶⁴ / dlouho / už. Dlouho / pak / těžko / měnit / částice.

武丁朝諸侯有天下。猶運之掌也。

Wuding / nařizovat audienci⁶⁵ / lenní knížata / mít / Podnebesí. Jako / hýbat / jeho / dlaň / částice.

紂之去武丁未久也。

Zhou / *atributivní slove* / vzdálenost / Wuding / ještě ne / dlouho / částice.

⁶¹ 弟子 má sice význam „mladší bratři a synové“, zde se ale jedná o nepřímé oslovení první osoby s konotací uctivosti.

⁶² 今 na počátku vět nebývá plnovýznamové, jedná se o oddělovač, někdy s významem „vždyť“ apod.

⁶³ Klasická čínština ještě neznala numerativy, 作 zde se však tomuto užití již blíží.

⁶⁴ dynastie Yin (Shang)

⁶⁵ 朝 s významem „audience“ zde vystupuje jako sloveso „nařizovat audienci“ nebo „udělovat audienci“.

其故家遺俗。

Jeho / starobylý a proslulý rod / zanechávat / zvyky.

流風善政。猶有存者。

Vytříbený / způsoby / dobrý / vláda. Ještě / být / existovat / *substantivizátor*.

又有微子。微仲。王子比干。箕子。膠鬲皆賢人也。

Také / být / Weizi. Wei Zhong. Králův syn / Bi Gan. Ji Zi. Jiao Ge / všichni / povolání / člověk / *částice*.

相與輔相之。故久而後失之也。

Společně / pomáhat / navzájem / to. Proto / dlouho / a až potom / ztrácet / to / *částice*.

尺地莫非其有也。一民莫非其臣也。

Stopa / území / nebýt takový... / jeho / být / *částice*. Jeden / lidé⁶⁶ / nebýt takový... / jeho / poddaný / *částice*.

然而文王猶方百里起。是以難也。

Tak / ale / král Wen / přesto / čtverec⁶⁷ / 100 / li / povstávat. Proto / obtížný / *částice*.

齊人有言曰。

Qi / člověk / mít / řeč / pravít.

雖有智慧。不如乘勢。

Ačkoli / mít / poznání / moudrost. Ne / vyrovnávat se / chápat se / dobrá příležitost.

雖有鎡基。不如待時。

Ačkoli / mít / motyka⁶⁸. Ne / vyrovnávat se / čekat / doba.

今時則易然也。

Ted' / doba / pak / snadno / tak / *částice*.

夏后殷周之盛。地未有過千里者也。而齊有其地矣。

Panovník dynastie Xia / Yin / Zhou / *atributivní slove* / rozkvět. Území / ještě ne / být / překračovat / 1000 / li / *substantivizátor* / *částice*. Ale⁶⁹ / Qi / mít / jeho / území / *částice*.

雞鳴狗吠相聞。而達乎四境。而齊有其民矣。

Kur / pění / pes / štěkot / střídavě / slyšet. A / dosahovat / k / 4 / hranice. A / Qi / mít / jeho / lidé / *částice*.

⁶⁶ 民 označuje prostě, neurozené lidi.

⁶⁷ Původní význam znaku 方 je čtverec, zde je myšlena vlastně velikost území 100 × 100 li.

⁶⁸ 鎡基 je funkční kombinace rýče a motyka.

⁶⁹ 而 mnohdy slouží nejen jako spojka, ale také jako indikátor nějaké relace dvou segmentů – „takovým způsobem, že...“, „a to tak, že...“.

地不改辟矣。民不改聚矣。

Území / ne(třeba) / znovu / průkopničit / částice. Lidé / ne(třeba) / znovu / sjednocovat / částice.
行仁政而王。莫之能禦也。

Vykonávat / lidskost / vláda / a / kralovat. Nebýt takový... / to / být s to / vzdorovat / částice.
且王者之不作。未有疏於此時者也。

Nadto / král / *atributivní slove* / ne / objevovat se. Ještě nikdy / nebýt / vzdálený / *indikátor porovnání* / toto / doba / *substantivizátor* / částice.

民之憔悴於虐政。未有甚於此時者也。

Lidé / *atributivní slove* / ztrhaný / z / tyranský / vláda. Ještě ne / být / strašný / *indikátor porovnání* / toto / doba / *substantivizátor* / částice.

飢者易為食。渴者易為飲。

Hladový / *substantivizátor* / snadno / dělat⁷⁰ / potrava. Žíznivý / *substantivizátor* / snadno / dělat / nápoj.

孔子曰。

Konfucius / pravít.

德之流行。速於置郵而傳命。

Ctnost / *atributivní slove* / šířit se. Rychlý / *indikátor porovnání* / spěšně zasílat / a / předávat / rozkaz.

當今之時。

V... / teď / *atributivní slove* / ...době.

萬乘之國行仁政。民之悅之。猶解倒懸也。

10 000 / vůz / *atributivní slove* / stát⁷¹ / vykonávat / lidskost / vláda. Lidé / *atributivní slove* / radovat se / to. Jako / odsekávat / viselec / částice.

故事半古之人。功必倍之。惟此時為然。

Proto / záležitost / polovina / dávnověk / *atributivní slove* / člověk. Zásluhy / určitě / násobit / to. Jedině / toto / doba / dělat / tak.

⁷⁰ V klasické čínštině může sloveso vyjadřovat děj, který se odehrává jen mentálně, pomyslně. Typicky 為 může znamenat „dělat něco z něčeho“ v myšlenkách, tj. přeneseně „představovat si“.

⁷¹ 萬乘之國 je státem, který disponuje desítkami tisíc vozů, označuje tedy „mocnost“, „velmoc“.

二

Dvě

公孫丑問曰。

Gongsun Chou / ptát se / pravit.

夫子加齊之卿相。

Mistr / udělovat / hodnost / Qi / *atributivní slove* / vysoký úředník.

得行道焉。雖由此霸王不異矣。如此則動心否乎。

Dostávat / vykonávat / principy⁷² / tam. Ačkoli / od / toto / hegemon / král / ne / lišit se / *částice*.
Pokud / toto / pak / hýbat / mysl⁷³ / ...nebo ne / *tázací slove*.

孟子曰。

Mencius / pravit.

否。我四十不動心。

Ne. Já / 40 / ne / hýbat / mysl.

曰。

Pravit.

若是。則夫子過孟賁遠矣。

Kdyby / tak. Pak / Mistr / překonávat / Meng Ben / daleký / *částice*.

曰。

Pravit.

是不難。告子先我不動心。

To / ne / obtížný. Gaozi / před / já / ne / hýbat / mysl.

曰。

Pravit.

不動心有道乎。

Ne / hýbat / mysl / být / principy / *tázací slove*.

曰。

Pravit.

⁷² 道 je jeden ze stěžejních pojmů nejen v konfuciánství. Více viz teoretická část.

⁷³ Další ze stěžejních pojmů je 心. Více opět viz teoretická část.

有。

Být.

北宮黜之養勇也。不膚撓。不目逃。

Bogong You / *atributivní slove* / pěstovat / odvaha / *částice*. Ne / kůže / škrábat se. Ne / zrak / utíkat.

思以一豪挫於人。若撻之於市朝。

Myslet / brát / 1 / chlup / křivit / u / člověk. Jako / bičovat / on / na / tržiště.

不受於褐寬博。亦不受於萬乘之君。

Ne / přijímat / od / hrubý oděv / široký / rozsáhlý⁷⁴. Také / ne / přijímat / od / Syn Nebes.

視刺萬乘之君。若刺褐夫。

Dívat se / bodat / Syn nebes. Jako / bodat / hrubý oděv / člověk.

無嚴諸侯。惡聲至。必反之。

Ne / bát se / lenní knížata. Zlý / hlasy / dorazit (někam). Určitě / obrátit / to.

孟施舍之所養勇也。曰。

Mengshi She / *atributivní slove* / *substantivizátor* / pěstovat / odvaha / *částice*. Pravít.

視不勝。猶勝也。

Dívat se / ne / vítězit. Jako / vítězit / *částice*.

量敵而後進。慮勝而後會。是畏三軍者也。

Měřit / nepřítel / a až potom / postupovat vpřed. Zvažovat / vítězit / a až potom / shromažďovat se⁷⁵. To / bát se / celá armáda / *substantivizátor* / *částice*.

舍豈能為必勝哉。能無懼而已矣。

Mengshi She / jak by / být s to / dělat / určitě / vítězit / *tázací slove*⁷⁶. Být s to / ne / bát se / a toť vše / *částice*.

孟施舍似曾子。北宮黜似子夏。

Mengshi She / podobat se / Zengzi. Bogong You / podobat se / Zixia.

夫二子之勇。未知其孰賢。

Tito / 2 / Mistr / *atributivní slove* / odvaha. Ne / znát / oni / kdo / povoláný.

然而孟施舍守約也。

Tak / ale / Mengshi She / střežit / dohoda / *částice*.

⁷⁴ 褐寬博 označuje „hrubý oděv chudých vrstev“, přeneseně „chudáky“.

⁷⁵ zde myšleno „shromažďovat vojsko a tvořit vojenské aliance“

⁷⁶ 哉 většinou ještě nese určitou modalitu.

昔者曾子謂子襄曰。

Kdysi / Zengzi / říkat / Zixiang / pravít.

子好勇乎。吾嘗聞大勇於夫子矣。

Vy / mít rád / odvaha / *tázací slovice*. Já / už dávno / slyšet / velký / odvaha / u / Konfucius / *částice*.

自反而不縮。雖褐寬博。吾不慄焉。

Sám / obracet / a / ne / rovný. Ačkoli / oděv / široký / rozsáhlý. Já / ne / děsit se / tam.

自反而縮。雖千萬人。吾往矣。

Sám / obracet / a / rovný. Ačkoli / obrovské množství / člověk. Já / jít tam / *částice*.

孟施舍之守氣⁷⁷。又不如曾子之守約也。

Mengshi She / *atributivní slovice* / střežit / duch. Ani tak / ne / vyrovnávat se / Zengzi / *atributivní slovice* / střežit / dohoda / *částice*.

曰。

Pravít.

敢問夫子之不動心。與告子之不動心。可得聞與。

Opovažovat se / ptát se / Mistr / *atributivní slovice* / ne / hýbat / mysl. A / Gaozi / *atributivní slovice* / ne / hýbat / mysl. Moci / dostávat⁷⁸ / slyšet / *tázací slovice*.

告子曰。

Gaozi / pravít.

不得於言。勿求於心。不得於心。勿求於氣。

Ne / dostávat / v / mysl. Ne(třeba) / hledat / v / duch.

不得於心。勿求於氣。可。

Ne / dostávat / v / mysl. Ne(třeba) / hledat / v / duch. Moci⁷⁹.

不得於言。勿求於心。不可。

Ne / dostávat / v / řeč. Ne(třeba) / hledat / v / mysl. Ne / moci.

夫志氣之帥也。氣體之充也。

Vždyť / vůle / duch / *atributivní slovice* / vedoucí / *částice*. Duch / tělo / *atributivní slovice* / naplňovat / *částice*.

⁷⁷ Další ze stěžejních pojmů je 氣. Více opět viz teoretická část k pojmu 浩然之氣.

⁷⁸ 得 může nabývat podle kontextu významu „smět“, „mít“, „dostávat“, „uspívat“ apod.

⁷⁹ 可 někdy nese konotaci správnosti.

夫志至焉。氣次焉。

Ta / vůle / docházet / tam. Duch / další⁸⁰ / tam.

故曰。

Proto / pravit

持其志。無暴其氣。

Držet / zájmeno / vůle. Ne / znásilňovat / zájmeno / duch.

既⁸¹曰志至焉。氣次焉又曰持其志。無暴其氣者。何也。

Jednak / pravit / vůle / docházet / tam. Duch / další / tam / také / pravit / držet / zájmeno / vůle.
Ne / znásilňovat / zájmeno / duch / oddělovač tématu. Jak / částice.

曰。

Pravit

志壹則動氣。氣壹則動志也。

Vůle / ustálený / pak / hýbat / duch. Duch / ustálený / pak / hýbat / vůle / částice.

今夫蹶者趨者。是氣也。而反動其;

Například⁸² / škobrtat / substantivizátor / pádit / substantivizátor. To / duch. A / obrácený / hýbat
/ zájmeno / mysl.

敢問夫子惡乎長。

Opovažovat se / ptát se / Mistr / na co / být odborníkem.

曰。

Pravit

我知言。我善養吾浩然之氣。

Já / znát / řeč. Já / být dobrý v / pěstovat / já / širý / tak / atributivní slove / duch⁸³.

敢問何謂浩然之氣。

Opovažovat se / ptát se / co / říkat / širý / tak / atributivní slove / duch.

曰。

Pravit.

⁸⁰ také „druhý“ nebo „další v pořadí“

⁸¹ Objevuje se zde konstrukce 既...又 známá i z moderní čínštiny.

⁸² 今夫 není úplně plnovýznamové. Zde jednak odděluje téma a jednak uvozuje nějaký příklad.

⁸³ 浩然之氣 je dalším z ústředních pojmů této části Mencia. 然 a 之 jako pomocné slove naznačují jednu z možností překladu slovem „velikost (ducha)“. Více viz teoretická část.

難言也。

Obtížný / mluvit / *částice*.

其為氣也。至大至剛。

To / být / duch / *částice*. Extrémně / velký / extrémně / neochvějný.

以直養而無害。則塞于天地之間。

Brát / rovný / pěstovat / ale / ne / ubližovat. Pak / vyplňovat / v / Svět⁸⁴ / *atributivní slove* / mezi.

其為氣也。配義與道。

To / být / duch / *částice*. Harmonizovat / správnost⁸⁵ / a / principy.

無是餒也。

Ne / tak / skleslý / *částice*.

是集義所生者。

Tak / sbírat / správnost / *substantivizátor* / rodit / *substantivizátor*.

非義襲而取之也。

Ne, že... / správnost / útočit / a / získávat / to / *částice*.

行有不慊於心則餒矣。

Vykonávat / být / ne / spokojený / v / mysl / pak / skleslý.

我故曰。

Já / proto / pravit

告子未嘗知義。以其外之也。

Gaozi / ještě ne / už / znát / správnost. Brát / *zájmeno* / činit vnějším / to / *částice*.

必有事焉而勿正。心勿忘。勿助長也。

Určitě / být / záležitost / tam / a / ne(smět) / zastavovat. Mysl / ne(smět) / zapomínat. Ne(smět) / pomáhat / růst.

無若宋人然。

Ne(smět být) / jako / Song / člověk / tak.

宋人有閔其苗之不長而揠之者。

Song / člověk / být / politováníhodný / *zájmeno* / výhonek / *atributivní slove* / ne / růst / a / vytahovat / to / *substantivizátor*.

⁸⁴ 天地 doslova „Nebesa“ a „Země“

⁸⁵ 義 je dalším z důležitých pojmů, viz teoretická část.

芒芒然歸。謂其人曰。

Vyčerpaný / tak / vracet se. Říkat / *zájmeno* / člověk / pravít.

今日病矣。予助苗長矣。

Ted' / slunce / vyčerpaný / *částice*. Já / pomáhat / výhonek / růst / *částice*.

其子趨而往視之。苗則槁矣。

Zájmeno / syn / pádit / a / jít tam / dívat se / to. Výhonek / pak / uschlý / *částice*.

天下之不助苗長者寡矣。

Podnebesí / *atributivní slove* / ne / pomáhat / výhonek / růst / *substantivizátor* / nečetný / *částice*.

以為無益而舍之者。不耘苗者也。

Považovat / ne / prospěšný / a / vzdávat se (čeho) / to / *substantivizátor*. Ne / plít / výhonek / *substantivizátor* / *částice*.

助之長者。揠苗者也。

Pomáhat / to / růst / *substantivizátor*. Vytahovat / výhonek / *substantivizátor* / *částice*.

非徒無益。而又害之。

Nejen / ne / prospívat / ale / také / ubližovat / to.

何謂知言。

Co / říkat / znát / řeč.

曰。

Pravít.

諛辭知其所蔽。淫辭知其所陷。

Předpojatý / slovo / znát / *zájmeno* / *substantivizátor* / skrývat něco. Přehánět / slovo / znát / *zájmeno* / *substantivizátor* / propadat.

邪辭知其所離。遁辭知其所窮。

Nepočestný / slovo / znát / *zájmeno* / *substantivizátor* / loučit se (od správné cesty). Vyhýbavý / slovo / znát / *zájmeno* / *substantivizátor* / chudý.

生於其心。害於其政。

Rodit / v / *zájmeno* / mysl. Ubližovat / v / *zájmeno* / vláda.

發於其政。害於其事。

Vysílat / do / *zájmeno* / vláda. Ubližovat / v / *zájmeno* / záležitost.

聖人復起。必從吾言矣。

Mudrc⁸⁶ / znovu / povstávat. Určitě / následovat / já / řeč / částice.

宰我子貢善為說辭。冉牛閔子顏淵善言德行。孔子兼之。

Zaiwo / Zigong / být dobrý v / dělat / vysvětlovat / slovo. Ran'niu / Minzi / Yanhui / být dobrý v / mluvit / ctnost / chování. Konfucius / současně mít / to.

曰。

Pravit.

我於辭命。則不能也。然則夫子既聖矣乎。

Já / v / rétorika. Pak / ne / být s to / částice. Tak / pak / Mistr / také / moudrý / částice / tázací slove.

曰。

Pravit.

惡。是何言也。

Ach. To / jaký / řeč / částice.

昔者子貢問於孔子曰。夫子聖矣乎。

Kdysi / Zigong / ptát se / u / Konfucius / pravit. Mistr / moudrý / částice / tázací slove.

孔子曰。聖則吾不能。我學不厭而教不倦也。

Konfucius / pravit. Moudrý / pak / já / ne / být s to. Já / studovat / ne / znechucený / a / vyučovat / ne / unavený / částice.

子貢曰。

Zigong / pravit.

學不厭。智也。教不倦。仁也。

Studovat / ne / znechucený. Moudrost / částice. Vyučovat / ne / unavený. Lidskost / částice.

仁且智。夫子既聖矣。

Lidskost / a / moudrost. Mistr / tj. / moudrý / částice.

夫聖孔子不居。是何言也。

To (pomocné) / moudrý / Konfucius / ne / prodlévat. To / jaký / řeč / částice.

昔者竊聞之。

Kdysi / já / slyšet / to.

⁸⁶ Mnohdy jsou jako 聖人 (dosl. „svatý muž“) označování osvícení panovníci minulosti.

子夏子游子張。皆有聖人之一體。冉牛閔子顏淵。則具體而微。

Zixia / Ziyou / Zizhang. Všichni / mít / Mudrc / *atributivní slove* / jedna / část. Ran'niu / Minzi / Yanhui. Pak / vše / část / ale / slabší.

敢問所安。

Opovažovat se / ptát se / místo / *tázací slove*.

曰。

Pravit.

姑舍是。

Prozatím / vzdávat se / to.

曰。

Pravit.

伯夷伊尹何如。

Boyi / Yiyin / *tázací slove* „a co“.

曰。

Pravit.

不同道。

Ne / stejný / principy.

非其君不事。非其民不使。治則進。亂則退。伯夷也。

Ne / *zájmeno* / panovník / ne / sloužit. Ne / *zájmeno* / lidé / ne / používat. Řád / pak / postupovat vpřed. Zmatek / pak / stahovat se. Boyi / *částice*.

何事非君。何使非民。治亦進。亂亦進。伊尹也。

Kdo / sloužit / ne / panovník. Kdo / používat / ne / lidé. Řád / také / postupovat vpřed. Zmatek / také / postupovat vpřed. Yiyin / *částice*.

可以仕則仕。可以止則止。可以久則久。可以速則速。孔子也。

Moci / aby... / stát se úředníkem / pak / stát se úředníkem. Moci / aby... / přestat být úředníkem / pak / přestat být úředníkem. Moci / aby... / dlouho / pak / dlouho. Moci / aby... / přispěchat / pak / přispěchat. Konfucius / *částice*.

皆古聖人也。吾未能有行焉。乃所願。則學孔子也。

Všichni / dávnověk / Mudrc / *částice*. Já / ještě ne / být s to / být / provádět / to. Prostě / *substantivizátor* / přát si. Pak / studovat / Konfucius / *částice*.

伯夷伊尹於孔子。若是班乎。

Boyi / Yiyin / a / Konfucius. Kdyby / tak / být v jednom ranku / *tázací slove*.

曰。

Pravit.

否。

Ne.

自有生民以來。未有孔子也。

Od... / být / rodit / lidé / ...poté. Ještě ne / být / Konfucius / částice.

然則有同與。

Tak / pak / mít / stejný / *tázací slovice*.

曰。

Pravit.

有。得百里之地而君之。皆能以朝諸侯。

Mít.

Dostávat / 100 / li / *atributivní slovice* / území / a / panovat / to. Všichni / být s to / aby... /
nařizovat audienci / lenní knížata.

有天下。行一不義。殺一不辜。而得天下。皆不為也。是則同。

Mít / Podnebesí.

Vykonávat / jeden / ne / správnost. Zabít / jeden / ne / vina. Ale / dostávat / Podnebesí. Všichni
/ ne / dělat / *částice*. To / pak / stejný.

曰。

Pravit.

敢問其所以異。

Opovážovat se / ptát se / *zájmeno* / *substantivizátor* / čím / lišit se.

曰。

Pravit.

宰我子貢有若。智足以知聖人。汙不至阿其所好。

Zaiwo / Zigong / Youruo.

Moudrost / stačit / aby... / znát / Mudrc. Zakalený / ne / docházet / stranit (někomu) / *zájmeno*
/ *substantivizátor* / mít rád.

宰我曰。以予觀於夫子。賢於堯舜遠矣。

Zaiwo / pravit. Brát / já / dívat se / na / Mistr. Povoláný / *indikátor porovnání* / Yao / Shun /
daleký / *částice*.

子貢曰。見其禮而知其政。聞其樂而知其德。

Zigong / pravít. Setkat se / *zájmeno* / etiketa⁸⁷ / a / znát / *zájmeno* / vláda. Slyšet / *zájmeno* / hudba / a / znát / *zájmeno* / ctnost.

由百世之後。等百世之王。莫之能違也。

Sledovat / 100 / generace / *atributivní slove* / potom. Řadit / 100 / generace / *atributivní slove* / král. Nebýt takový... / to / být s to / porušovat / *částice*.

自生民以來。未有夫子也。

Od... / rodit / lidé / ...poté. Ještě ne / být / Mistr / *částice*.

有若曰。豈惟民哉。

Youruo / pravít. Copak / jediné / lidé / *tázací slove*.

麒麟之於走獸。鳳凰之於飛鳥。泰山之於丘垤。河海之於行潦。類也。

Qilin / to / k / běhat / *zvěř*. Fénix / to / k / létat / *pták*. Taishan / to / k / kopec / *návrší*. Řeka / moře / to / k / *téci* / srážková a povrchová voda. Druh⁸⁸ / *částice*.

聖人之於民。亦類也。

Mudrc / to / k / *člověk*. Také / druh / *částice*.

出於其類。拔乎其萃。

Převyšovat / nad / *zájmeno* / druh. Vyčnívat / nad / *zájmeno* / shromáždění.

自生民以來。未有盛於孔子也。

Od... / rodit / lidé / ...poté. Ještě ne / být / *skvostný až božský* / *indikátor porovnání* / Konfucius / *částice*.

⁸⁷ opět viz teoretická část

⁸⁸ jakožto kategorie podobnosti

三 Tři

孟子曰。

Mencius / pravít

以力假仁者霸。霸必有大國。

Pomocí / síla / falešně (si vypůjčit) / lidskost / *substantivizátor* / „hegemonit“. Hegemon / určitě / mít / velmoc.

以德行仁者王。王。不待大。

Pomocí / ctnost / vykonávat / lidskost / *substantivizátor* / „kralovat“. Král. Ne / čekat / velký.

湯以七十里。文王以百里。

Tang / pomocí / 70 / li. Král Wen / pomocí / 100 / li.

以力服人者。非心服也。力不贍也。

Pomocí / síla / přimět k poslušnosti / člověk / *substantivizátor*. Ne / mysl / podrobit se / *částice*.
Síla / ne / stačit / *částice*.

以德服人者。中心悅而誠服也。

Pomocí / ctnost / přimět k poslušnosti / člověk / *substantivizátor*. V nitru / radovat se / a / upřímný / podrobit se / *částice*.

如七十子之服孔子也。

Jako / 70 žáků Konfuciových / *atributivní slove* / podrobit se / Konfucius / *částice*.

詩云。自西自東自南自北無思不服。此之謂也。

KNIHA PÍSNÍ / *indikátor citace*. Od / západ / od / východ / od / jih / od / sever / ne / myslet / ne / podrobit se. Toto / *atributivní slove* / říkat / *částice*.

四

Čtyři

孟子曰。

Mencius / pravít

仁則榮。不仁則辱。

Lidskost / pak / čest a sláva. Ne / lidskost / pak / hanba a potupa.

今惡辱而居不仁。是猶惡濕而居下也。

Ted' / ošklivit si / hanba a potupa / ale / prodlévat (v situaci) / ne / lidskost. To / jako / ošklivit si / vlhko / ale / prodlévat (bydlet) / dole / částice.

如惡之。莫如貴德而尊士。

Pokud / ošklivit si / to. Není nad... / cenit si / ctnost / a / vážit si / vzdělanec.

賢者在位。能者在職。國家⁸⁹間暇。

Povoláný/ *substantivizátor* / být v / „pozice“. Být s to / *substantivizátor* / „funkce“. Státy / v klidu a míru.

及是時。明其政刑。雖大國必畏之矣。

Využívat / to / doba. „Osvěcovat“ / zájmeno / vláda / zákony a tresty. Ačkoli / velmoc / určitě / ctít / to / částice.

詩云。

KNIHA PÍSNÍ / *indikátor citace*.

迨天之未陰雨。

Dokud / den / atributivní slove / ještě ne / mraky / pršet.

徹彼桑土。

Stahovat / kůra / moruše / země.

綢繆牖戶。

Hedvábí / ovíjet / okno / dveře.

今此下民。或敢侮予。

Ted' / toto / dolní / člověk. Kdo / opovažovat se / urážet / já.

孔子曰。

Konfucius / pravít.

⁸⁹ 家 je zde spíše jen marker množného čísla. 國家 ale také může označovat „státy a rody“.

為此詩者。其知道乎。

Dělat / toto / báseň / *substantivizátor*. *Zájmeno* / znát / principy / *tázací slove*.

能治其國家。誰敢侮之。

Být s to / řídit / *zájmeno* / státy. Kdo / opovažovat se / urážet / on.

今國家間暇。及是時。般樂怠敖。是自求禍也。

Ted' / státy / v klidu a míru. Využívat / to / doba. Veselit se / bavit se / laxní / potulovat se. To / sám / hledat / neštěstí / *částice*.

禍福無不自己求之者。

Neštěstí / štěstí / ne / ne / sám / hledat / to / *substantivizátor*.

詩云。永言配命。自求多福。

KNIHA PÍSNÍ / *indikátor citace*.

Vždy / mluvit / harmonizovat / osud. Sám / hledat / četný / štěstí.

太甲曰。天作孽。猶可違。

Taijia / pravít. Nebesa / vytvářet / pohroma. Ještě / moci / vzdálit se od.

自作孽。不可活。此之謂也。

Sám / vytvářet / pohroma. Ne / moci / žít. Toto / *atributivní slove* / říkat / *částice*.

五

Pět

孟子曰。

Mencius / pravít.

尊賢。使能。俊傑在位。則天下之士。皆悅而願立於其朝矣。

Vážít si / povolaný. Najímat / být s to. Elita / být v / „pozice“. Pak / Podnebesí / *atributivní slovce* / vzdělanec. Všichni / radovat se / a / přát si / stát / u / *zájmeno* / „dvůr“ / *částice*.

市廛而不征。法而不廛。則天下之商。皆悅而願藏於其市矣。

Trh / skladovat / ale / ne / uvalovat daně. Zákon / ale / ne / skladovat. Pak / Podnebesí / *atributivní slovce* / obchodník. Všichni / radovat se / a / přát si / uschovávat / na / *zájmeno* / trh / *částice*.

關譏而不征。則天下之旅。皆悅而出於其路矣。

Mýto / kontrolovat / ale / ne / uvalovat daně. Pak / Podnebesí / *atributivní slovce* / pocestný. Všichni / radovat se / a / chodit / po / *zájmeno* / cesta / *částice*.

耕⁹⁰者助而不稅。則天下之農。皆悅而願耕於其野矣。

Orat / *substantivizátor* / pomáhat / ale / ne / vybírat daně. Pak / Podnebesí / *atributivní slovce* / zemědělec. Všichni / radovat se / a / přát si / orat / *zájmeno* / volná půda / *částice*.

廛⁹¹無夫里之布。則天下之民。皆悅而願為之氓矣。

Příbytek / ne / člověk / osada / *atributivní slovce* / plátno⁹². Pak / Podnebesí / *atributivní slovce* / lidé. Všichni / radovat se / a / přát si / dělat / to / prostý člověk / *částice*.

信能行此五者。則鄰國之民。仰之若父母矣。

Opravdu / být s to / vykonávat / toto / 5 / *substantivizátor*. Pak / sousední / stát / *atributivní slovce* / člověk. Vzhlízet / to / jako / rodiče / *částice*.

率其子弟攻其父母。自生民以來。未有能濟者也。

Vést / *zájmeno* / bratři a synové / útočit / *zájmeno* / rodiče. Od... / rodit / lidé / ...poté. Ještě (ne) / být / být s to / překročit řeku / *substantivizátor* / *částice*.

如此則無敵於天下。無敵於天下者。

Pokud / toto / tak / ne / nepřítel / v / Podnebesí. Ne / nepřítel / v / Podnebesí / *substantivizátor*.

⁹⁰ 耕 může kromě orby zahrnovat i jiné zemědělské práce.

⁹¹ Jedná se o stejný znak 廛 jako výše, ale s trochu posunutým významem.

⁹² 布 zde označuje různé druhy daní: 夫布 je daň z hlavy, která umožňovala vykoupit se z nucených prací a 里布 je pozemková daň.

天吏也。然而不王者未之有也。

Nebesa / úředník / částice. Tak / ale / ne / „kralovat“ / *substantivizátor* / ještě ne / to / být / částice.

六 Šest

孟子曰。

Mencius / pravít

人皆有不忍人之心。

Člověk / všichni / být / ne / necítit s / člověk / *atributivní slove* / mysl.

先王有不忍人之心。斯有不忍人之政矣。

Dávný / vládcové / být / ne / necítit s / člověk / *atributivní slove* / mysl. Tudíž / být / ne / necítit s / člověk / *atributivní slove* / vláda / *částice*.

以不忍人之心。行不忍人之政。治天下可運之掌上。

Pomocí / ne / necítit s / člověk / *atributivní slove* / mysl. Vykonávat / ne / necítit s / člověk / *atributivní slove* / vláda. Řídit / Podnebesí / moci / hýbat / to / dlaň / nahoře.

所以謂人皆有不忍人之心者。

Proto / říkat / člověk / všichni / být / ne / necítit s / člověk / *atributivní slove* / mysl / *oddělovač tématu*.

今人乍見孺子將入於井。皆有怵惕惻隱之心。

Ted' / člověk / náhle / setkat se / dítě / hodlat / vstupovat / do / studna. Všichni / být / vystrašený / kormoutit se a soucítit / *atributivní slove* / mysl.

非所以內交於孺子之父母也。非所以要譽於鄉黨朋友也。非惡其聲而然也。

Ne / proto, aby / navazovat přátelství / s / dítě / *atributivní slove* / rodiče / *částice*. Ne / proto, aby / usilovat o / chvalořečit-dobrá pověst / u / rodáci / přátelé / *částice*. Ne / ošklivit si / *zájmeno* / hlas / a / tak / *částice*.

由是觀之。無惻隱之心。非人也。

Z / to / dívat se / to. Ne / kormoutit se a soucítit / *atributivní slove* / mysl. Ne / člověk / *částice*.

無羞惡之心。非人也。

Ne / stydět se⁹³ / ošklivit si / *atributivní slove* / mysl. Ne / člověk / *částice*.

無辭讓之心。非人也。

Ne / zdvořile odmítat / ustupovat / *atributivní slove* / mysl. Ne / člověk / *částice*.

無是非之心。非人也。

Ne / rozlišovat správné a nesprávné / *atributivní slove* / mysl. Ne / člověk / *částice*.

⁹³ především za vlastní nedostatky

惻隱之心。仁之端也。

Kormoutit se a soucítit / *atributivní slove* / mysl. Lidskost / *atributivní slove* / výhonek⁹⁴ / *částice*.

羞惡之心。義之端也。

Stydět se / ošklivit si / *atributivní slove* / mysl. Správnost / *atributivní slove* / výhonek / *částice*.

辭讓之心。禮之端也。

Zdvořile odmítat / ustupovat / *atributivní slove* / mysl. Etiketa / *atributivní slove* / výhonek / *částice*.

是非之心。智之端也。

Rozlišovat správné a nesprávné / *atributivní slove* / mysl. Moudrost / *atributivní slove* / výhonek / *částice*.

人之有是四端也。猶其有四體也。

Člověk / *atributivní slove* / mít / to / 4 / výhonek / *částice*. Jako / *zájmeno* / mít / 4 / končetina / *částice*.

有是四端。而自謂不能者。自賊者也。

Být-mít / to / 4 / výhonek / *částice*. Ale / sám / říkat / ne / být s to / *substantivizátor*. Sám / loupit / *substantivizátor* / *částice*.

謂其君不能者。賊其君者也。

Říkat / *zájmeno* / panovník / ne / být s to / *substantivizátor*. Loupit / *zájmeno* / panovník / *substantivizátor* / *částice*.

凡有四端於我者。知皆擴而充之矣。若火之始然。泉之始達。

Obyčejně / mít / 4 / výhonek / v / já⁹⁵ / *substantivizátor*. Znat / vše / rozšiřovat / a / naplňovat / to / *částice*. Jako / oheň / *atributivní slove* / začínat / hořet. Pramen / *atributivní slove* / začínat / tryskat⁹⁶.

苟能充之。足以保四海。

Kdyby / být s to / naplňovat / to. Stačit / aby... / pojmout / celá země.

苟不充之。不足以事父母。

Kdyby / ne / naplňovat / to. Ne / stačit, aby... / sloužit / rodiče.

⁹⁴ to, co je první vidět, když raší rostlina

⁹⁵ Zde vystupuje 我 v češtině jako zvrtné zájmeno.

⁹⁶ dosl. „zprůchodnit tok“

七

Sedm

孟子曰。

Mencius / pravít

矢人豈不仁於函人哉。

Šípař / copak / ne / lidskost / *indikátor porovnání* / platněř / *tázací slovice*.

矢人惟(唯)恐不傷人。函人惟(唯)恐傷人。

Šípař / jediňě / strachovat se / ne / ubližovat / člověk. Platněř / jediňě / strachovat se / ubližovat / člověk.

巫匠亦然。故術不可不慎也。

Šaman / řemeslník / také / tak. Proto / řemeslo / ne / moci / ne / opatrný a rozvážný / *částice*.

孔子曰。

Konfucius / pravít.

里仁為美。擇不處仁。焉得智。

Osada / lidskost / být / správná a dobrá věc. Volit si / ne / bydlet a vycházet s / lidskost. Odkud / získat / moudrost.

夫仁。天之尊爵也。人之安宅也。

Vždyť / lidskost. Nebesa / *atributivní slovice* / vážit si / hodnost / *částice*. Člověk / *atributivní slovice* / klidný a spokojený / ležení⁹⁷ / *částice*.

莫之禦而不仁。是不智也。

Nebýt takový... / to / vzdorovat / a / ne / lidskost. To / ne / moudrost / *částice*.

不仁不智。無禮無義。人役也。

Ne / lidskost / ne / moudrost. Ne / (korektní) obřadnost / ne / správnost. Člověk / sloužit / *částice*.

人役而恥為役。由弓人而恥為弓。矢人而恥為矢也。

Člověk / sloužit / a / stydět se / dělat / sloužit. Jako / lukař / a / stydět se / dělat / luk. Šípař / a / stydět se / dělat / šíp / *částice*.

如恥之。莫如為仁。

Pokud / stydět se / to. Není nad... / dělat / lidskost.

⁹⁷ jako místo

仁者如射。射者正己而後發。

Lidskost / *substantivizátor* / jako / střílet z luku. Střílet z luku / *substantivizátor* / rovnat / sám / a až potom / vysílat.

發而不中。不怨勝己者。反求諸己而已矣。

Vysílat / a / ne / zasáhnout cíl. Ne / chovat zášť / vítězit nad / sám / *substantivizátor*. Obracet / hledat / to v⁹⁸ / sám / a toť vše / *částice*.

⁹⁸ 諸 je zde staženinou znaků 之于.

八

Osm

孟子曰。

Mencius / pravít.

子路人告之以有過則喜。

Zilu / člověk / napomínat / *zájmeno* / že / být / chyba / pak / radostný.

禹聞善言則拜。

Yu / slyšet / dobrý / řeč / pak / klanět se.

大舜有大焉。

Velký / Shun / být / velký / tam⁹⁹.

善與人同。舍(捨)己從人。樂取於人以為善。

Dobrý / s / člověk / dávat průchod. Vzdávat se / sám / poslouchat / člověk. Radovat se / brát / od / člověk / aby... / dělat / dobro.

自耕稼陶漁以至為帝。無非取於人者。

Od / orat / sít obilí / vypalovat keramiku / rybařit / až po / dělat / císař. Ne / ne / brát / od / člověk / *substantivizátor*.

取諸人以為善。是與人為善者也。

Brát / druzí lidé / aby... / dělat / dobro. To / s / člověk / dělat / dobro / *substantivizátor* / *částice*.

故君子莫大乎與人為善

Proto / pravý aristokrat¹⁰⁰ / nebýt takový... / velký / *indikátor porovnání* / s / člověk / dělat / dobro.

⁹⁹ Jedná se o komparativní vazbu.

¹⁰⁰ spíše duchem než rodem – „duchem velký člověk“

九

Devět

孟子曰。

Mencius / pravít.

伯夷非其君不事。非其友不友。

Boyi / ne / *zájmeno* / panovník / ne / sloužit. Ne / *zájmeno* / přítel / ne / přátelit se.

不立於惡人之朝。不與惡人言。

Ne / stát / u / zlý / člověk / *atributivní slovce* / „dvůr“. Ne / s / zlý / člověk / mluvit.

立於惡人之朝與惡人言。如以朝衣朝冠。坐於塗炭。

Stát / u / zlý / člověk / *atributivní slovce* / „dvůr“ / a / zlý / člověk / mluvit. Jako / používat / „dvůr“ / šat / „dvůr“ / pokrývka hlavy. Díl / v / bláto / popel.

推惡惡之心。思與鄉人立。其冠不正。望望然去之。若將浼焉。

Tlačit / ošklivit si / zlý / *atributivní slovce* / mysl. Myslet / s / rodiště / člověk / stát. *Zájmeno* / pokrývka hlavy / ne / rovný. Nespokojený až zahanbený / tak / odcházet / to. Jako / hodlat / zašpinit / tam.

是故諸侯雖有善其辭命而至者。不受也。

Pročež / lenní knížata / ačkoli / mít / dobrý / *zájmeno* / diplomatické depeše / a / docházet / *substantivizátor*. Ne / přijímat / *částice*.

不受也者。是亦不屑就己。

Ne / přijímat / *částice* / *substantivizátor*. To / také / pohrdat / jít (do čeho) / určitě tak.

柳下惠不羞污君。不卑小官。

Liu Xiahui / ne / hanbit se za / špinavý / panovník. Ne / nízký / malý / úředník.

進不隱賢。必以其道。遺佚而不怨。阨窮而不憫。

Postupovat vpřed / ne / skrývat / povolaný. Určitě / používat / *zájmeno* / principy. Zanechávat / odhazovat / ale / ne / chovat zášť. Strádat / chudý / ale / ne / trudnomyslný.

故曰。

Proto / pravít.

爾為爾。我為我。雖袒裼裸裎於我側。

Ty / být / ty. Já / být / já. Ačkoli / odhalit se do půli těla / odhalit tělo / nahý / svlékat se / na / já / strana.

爾焉能浼我哉。

Ty / copak / být s to / zašpinit / já / *tázací slovce*.

故由由然與之偕而不自失焉。

Proto / radostný / tak / a / to / společně s / ale / ne / *zvrtné zájmeno* / ztrácet / tam.

援而止之而止。援而止之而止者。是亦不屑去已。

Tahat / a / stavět / to / a / stavět. Tahat / a / stavět / to / a / stavět / *substantivizátor*. To / také / pohrdat / odcházet / určitě tak.

孟子曰。

Mencius / pravít.

伯夷隘。柳下惠不恭。隘與不恭。君子不由也。

Boyi / úzkoprsý. Liu Xiahui / ne / zdvořilý. Úzkoprsý / a / ne / zdvořilý. Pravý aristokrat / ne / dělat / *částice*.

.....

5. Volný literární překlad

Kung-sun Čchou, první svazek

3.1

Kung-sun Čchou se zeptal, řka: „Mistře, kdybyste držel moc ve státě Čchi, dokázal byste znovu uvést v život zásluhy Kuan Čunga a Mistra Jena?“

Mencius pravil: „Vy jste věru člověkem ze státu Čchi. Znáte Kuan Čunga, Mistra Jena a toť vše. Kdosi se jednou zeptal Ceng-siho: ‚Mezi námi, kdo je povolanější? Ty, nebo C’-lu?‘ Ceng-si znepokojeně pravil: ‚C’-lua drželi v úctě už mí předkové¹⁰¹!‘ Tazatel se zeptal znovu: ‚Tak potom kdo je povolanější? Ty, nebo Kuan Čung?‘ Ceng-si věru nebyl potěšen a našťvaně pravil: ‚Co mě srovnáváš s Kuan Čungem? Kuan Čung si získal důvěru a významnou pozici u panovníka tak výhradním způsobem jako nikdo jiný, vykonával ve státě úřad prvního ministra tak dlouho jako nikdo jiný, a přesto byly jeho činy tak zoufale nízké jako nikoho jiného.¹⁰² Co mě s ním tedy srovnáváš?‘“ Mencius pokračoval: „Jako Kuan Čung nechtěl být ani Ceng-si. A vy děláte, že si to snad přeji já?“

Kung-sun Čchou pravil: „Ale vždyť právě díky Kuan Čungovi se jeho vládce stal hegemonem. A právě díky Mistru Jenovi se jeho vládce proslavil. Ani přesto Kuan Čung a Mistr Jen nestojí za napodobení?“

Mencius pravil: „Kralovat¹⁰³ ze státu Čchi je tak jednoduché, jako obrátit ruku.“

¹⁰¹ A já ho tedy samozřejmě ctím také, proto je nevhodné mě s ním srovnávat.

¹⁰² Wang Li (str. 297) vysvětluje, že tuto kritiku si Kuan Čung vysloužil proto, že vedl svého vládce (vévodu Chuana ze státu Čchi) „cestou hegemonu“ a nikoli „cestou moudrého krále“.

¹⁰³ V podstatě se při „kralování“ mluví o sjednocování Podnebesí.

Kung-sun Čchou pravil: „Je-li tomu tak, pak jsem z toho ještě více zmatený. Co potom ctnostná vláda krále Wena? Dožil se téměř sta let, a přesto nesjednotil Podnebesí. Jeho velkou ambici¹⁰⁴ zrealizovali až Král Wu s Vévodou Čouem, kteří na něj navázali. Ted' říkáte, že kralovat je tak snadné, ale ani král Wen nestačí jako vzor?¹⁰⁵“

Mencius pravil: „Jak by král Wen mohl stačit? Od Tchanga¹⁰⁶ po Wu-tinga¹⁰⁷ vládlo šest, sedm moudrých a povoláných panovníků. Celé Podnebesí¹⁰⁸ už dlouho patřilo dynastii Jin¹⁰⁹. Co dlouho trvá, jen horko těžko se mění. Wu-ting nařizoval audience všem lenním knížatům a krotil Podnebesí tak snadno, jako by jen pohyboval svou dlaní. Čou¹¹⁰ nebyl od Wu-tinga zase tak vzdálený, takže i za něj ještě přežívaly některé ze slavných starobylých rodů s dobrými tradicemi a zvyky i zbytky vytříbených způsobů a šlechtetné politiky. Čouovi současně radili povolání lidé, jako Mistr Wej, Wej Čung, králův syn Pi Kan, Mistr Ťi nebo Ťiao Ke. Proto se to vše vytratilo až dlouho poté. Nebyla jediná píd' země, která by Čouovi nepatřila, a nebyl jediný člověk, který by Čouovi nebyl poddaným. Ba že to nebylo snadné, aby král Wen založil novou dynastii z území o velikosti pouhých sto li¹¹¹. Jak se povídá ve státě Čchi: ‚I když máte moudrost a poznání, ještě zbývá chopit se dobré příležitosti. A i když máte motyku, ještě zbývá počkat na správný čas¹¹².‘ Ted', když přišel správný čas, je to věru tak snadné.¹¹³ Ani během rozkvětu dynastií Sia, Jin a Čou nepřekračovala velikost území tisíc li, přitom stát Čchi už je tak rozlehlý! K hranicím střídavě doléhá kuropění a štěkot psů – tak mnoho už má stát Čchi obyvatel! Území

¹⁰⁴ Velkou ambicí se opět myslí sjednocení Podnebesí.

¹⁰⁵ protože nesjednotil Podnebesí

¹⁰⁶ král Tchanga, c. 1675–1646 př. n. l., neplést se stejnojmennou říší Tchangu

¹⁰⁷ c. 1250–1192 př. n. l., tradičně ale c. 1324–1266 př. n. l.

¹⁰⁸ Často je tím myšleno spíše veškeré obyvatelstvo.

¹⁰⁹ Dynastii Šang se někdy říká podle jejího hlavního města Jin.

¹¹⁰ poslední král Šangů proslulý svou krutostí, vládl c. 1075–1046 př. n. l., neplést s Vévodou Čouem

¹¹¹ V době Menciově měla jedna li hodnotu asi 416 metrů, dnes se standardizovala hodnota 500 m.

¹¹² Myslí se tím správný čas podle zemědělského kalendáře.

¹¹³ Mencius neustále někoho vybízí k tomu, aby založil novou dynastii „cestou moudrého krále“. Protikladem je „cesta hegemona“.

netřeba znovu osídlovat a ani poddané netřeba znovu sjednocovat. Když bude král vládnout šlechetně, nenajde se takový, kdo by mu dokázal vzdorovat. Kromě toho, lidé ještě nikdy nečekali na vládce¹¹⁴ déle než teď a ještě nikdy netrpěli tyranskou vládou strašněji než teď. Hlad je nejlepší kuchař a žízeň je nejlepší výčepník¹¹⁵. Jak pravil Konfucius: ‚Ctnost se šíří rychleji než spěšně zasílané dekrety.‘ Bude-li v této době nějaký stát o síle desítek tisíc vozů vykonávat šlechetnou politiku, budou se lidé radovat jako viselec, kterého na poslední chvíli odřízli. Proto jedině teď je možné, aby člověk s polovinou úsilí¹¹⁶ dosáhl dvojnásobku.“

3.2

Kung-sun Čchou se zeptal, řka: „Mistře, kdybyste měl ve státě Čchi udělenou hodnost vysokého úředníka a měl v ní realizovat vlastní principy, třebaže by nebylo neobvyklé se tím vypravit na cestu hegemonu nebo moudrého krále, nepohnulo by to vámi¹¹⁷?“

Mencius pravil: „Ne. Od čtyřiceti se nenechám pohnout.“¹¹⁸

„Je-li tomu tak, pak tedy, Mistře, dalece překonáváte Meng Pena¹¹⁹!“

„To není těžké. Mistr Kao se nenechal pohnout dříve než já.“

„Má tato nepohnutelnost myslí své principy?“

„Má. Jak pěstoval svoji odvahu Po-kung Jou? Nepoddával se prvnímu škrábnutí a neprchal při prvním pohledu na násilí. Když pomyslel na sebemenší ponížení od nějakého člověka, bylo to, jako by ho bičovali na veřejném tržišti. Nepřijal by ho od chudých a nepřijal by ho

¹¹⁴ takového, který by sjednotil podnebesí

¹¹⁵ Ten, kdo je „hladový po moudrém králi“, si také příliš nevybírání, kdo jím bude.

¹¹⁶ myšleno oproti dávnověku

¹¹⁷ tj. „nesvádělo by vás to“?

¹¹⁸ Jedná se o parafrázi na Konfucia (四十而不惑), který ve čtyřiceti už netrpěl žádným zmatkem. Věděl, co má dělat.

¹¹⁹ O Meng Penovi se nic neví.

ani od vládce desítek tisíc vozů. Na atentát na vládce desítek tisíc vozů by pohlížel stejně, jako kdyby bodali chudáka. Ani trochu se nebál lenních knížat, a když k jeho uším dolehly zlé hlasy, vždy se postavil na odpor. A jak pěstoval svoji odvahu Meng-š' Še? Meng-š' Še pravil: „Na toho, kdo nemá převahu, se dívám stejně jako na toho, kdo ji má. Kdo nejprve odhaduje nepřítele a až potom postupuje vpřed, kdo nejprve zvažuje pravděpodobnost vítězství a až potom shromáždí vojsko a tvoří aliance, takový se jistě bojí velkých armád. Jak mohu zařídit, abych vždy zvítězil? Stačí se umět nebát a to' vše!“ Meng-š' Še se způsobem pěstování odvahy podobal Mistru Cengovi, zatímco Po-kung Jou se podobal C'-siovi. Co se týče odvahy, jsem na vázkách, kdo z nich je na tom lépe. Meng-š' Še se ale lépe drží podstaty. Mistr Ceng kdysi pravil C'-siangovi: „Vy máte rád odvahu, že? Já už dávno slyšel o velké odvaze od Konfucia: Pokud sebezpytováním zjistím, že jsem pokřivený, copak se nebudu děsit i chudáka? Pokud ale sebezpytováním zjistím, že jsem rovný, tak i kdybych šel vstříc nespočetným davům, budu neohroženě postupovat vpřed.“ Ale ani to, jak si Meng-š' Še zachovával sílu ducha odvahy, se nevyrovná tomu, jak se držel podstaty Mistr Ceng.“

„Smím se zeptat, Mistře, mohu si poslechnout o tom, jak se Vy a Mistr Kao nenecháváte pohnout?“

„Mistr Kao pravil: „Netřeba hledat v mysli to, čeho se nedosahuje z řeči. Netřeba hledat v síle ducha to, čeho se nedosahuje z mysli.“ „Netřeba hledat v síle ducha to, čeho se nedosahuje z mysli,“ je dobře, „netřeba hledat v mysli to, čeho se nedosahuje z řeči“ už ne. Vždyť to zaměřená vůle je tím, co vede sílu ducha. A síla ducha je pak tím, co naplňuje tělo. Kam se zaměří vůle, tam jí sleduje síla ducha. Proto pravím: „Upevňujte svoji vůli, ale nezneužívejte sílu ducha!““

„Říkáte ‚kam se zaměří vůle, tam jí sleduje síla ducha‘, ale současně také ‚upevňujte svoji vůli, ale nezneužívejte sílu ducha.‘ Co to znamená?“

¹²⁰ „Pokud se zaměřená vůle někde ustálí, pak pohne silou ducha. Pokud se někde ustálí síla ducha, pak změní zaměření vůle. Například škobrtání nebo rychlý běh se projeví v síle ducha, která zpětně pohne také myslí.“

„Smím se zeptat, Mistře, jaké jsou Vaše silné stránky?“

„Znám řeč a jsem zběhlý v pěstování Nezadržitelné síly ducha¹²¹.“

„Smím se zeptat, co je to Nezadržitelná síla ducha?“

„To se těžko vysvětluje. Je to síla ducha, svrchovaná a mimořádně neochvějná. Je-li tříbená správností bez ubližování, pak se rozšíří na celý svět. Je to síla ducha, harmonicky se pojící se správností a morálními principy. Pokud se jí nedostává, člověk klesá na mysl. Rodí se ustavičným hromaděním správnosti, není to však správnost získaná uchvácením. Pokud člověk vykoná něco, zač se stydí, pak síla ducha klesá. Proto pravím: ‚Mistr Gao ještě neznal správnost, neboť ji kladl vně mysli.¹²² Je třeba ji mít bez ustání na mysli a nikdy na ni nezapomínat, ale nesmí se jí ani proti přirozenosti pomáhat růst. Nebýt jako Sungové¹²³: ve státě Sung žil jeden politováníhodný člověk, jemuž výhonky na poli nechtěly růst, a proto se jal je povytahovat. Když se celý znavený vrátil domů, vyprávěl rodině: ‚Jsem dnes vyčerpaný, pomáhal jsem totiž výhonkům růst!‘ Jeho syn pádil na pole, aby se podíval. Výhonky už však byly seschlé. V Podnebesí je jen nemnoho takových, kteří nepomáhají výhonkům růst. Tací, kteří se celého jejího¹²⁴ pěstování předem vzdávají, jelikož nepřináší

¹²⁰ Na tomto místě Mencius obhájuje vzájemné ovlivňování vůle a síly ducha.

¹²¹ viz teoretická část k 浩然之氣

¹²² ale Mencius ji již klade dovnitř mysli

¹²³ Neplést s pozdější dynastií Sungů.

¹²⁴ asi znovu té „správnosti“

prospěch, jsou lajdáci, kteří výhonky ani neplejí. Tací, kteří jí proti přirozenosti pomáhají růst, jsou těmi, kteří výhonky povytahují, což je nejen neprospěšné, ale také škodlivé.“

„Co to znamená znát řeč?“

„V předpojaté mluvě poznám zahalení. V přehnané mluvě poznám ztrátu půdy pod nohama. V nepočestné mluvě poznám odchýlení se od morálních principů. Ve vyhýbavé mluvě poznám argumentační nouzi. Rodí se¹²⁵ v mysli a působí škody ve vládnutí. Pokud se uplatní v politice, ohrozí tamější záležitosti. Objeví-li se znovu Velký Mudrc, jistě mi v tom dá za pravdu!“

„Caj-wo a C'-kung byli zběhlí v argumentaci, Žan-niou, Mistr Min a Jen-chuej dobře vykládali ctnostné chování. Konfucius uměl obojí, ale také pravil: ‚Co se týče diplomatické mluvy, na to já nejsem.‘ Jste již tedy Mudrcem?“

„Ach! Co to říkáš? Kdysi se C'-kung zeptal Konfucia: ‚Mistře, jste již Mudrcem?‘ Konfucius pravil: ‚Nemohu jím být. Jen bez znechucení studuji a bez vyčerpání vyučuji.‘ C'-kung pravil: ‚Bez znechucení studovat, to je moudrost. Bez vyčerpání vyučovat, to je lidskost. Máte lidskost spolu s moudrostí, Mistře, vy již jste Mudrcem!‘ Ani Konfucius se za Mudrce nepovažoval, tak co to říkáš¹²⁶?“

„Kdysi jsem slyšel, že C'-sia, C'-jou a C'-jang měli z Konfucia každý něco. Žan-niou, Mistr Min a Jen-chuej z něj měli vše, ale slabší¹²⁷. Smím se zeptat, kde se vidíte Vy?“

„Prozatím to nechejme být.“

„A co Po-i a I-jin?“

¹²⁵ Myšleny jsou zmíněné čtyři druhy mluvy.

¹²⁶ „Proč mi dáváš tu nálepku?“

¹²⁷ ne tak rozvinuté, ne tak hluboké

„Nešli stejnou cestou. Nesloužil panovníkovi, kterého nepřijal za svého, a neporoučel lidem, které nepřijal za své; když vládl pořádek, šel do úřadu, když vládl zmatek, stáhl se do ústraní: takový byl Po-i. ‚Jaká služba, když ne panovníkovi. Jaké poroučení, když ne lidem?‘¹²⁸ Když vládl pořádek, šel do úřadu, když vládl zmatek, také šel do úřadu: takový byl I-jin. Měl-li se stát úředníkem, pak se jím stal, měl-li se místa úředníka vzdát, pak se ho vzdal; měl-li pokračovat, pak pokračoval, měl-li spěšně odejít, pak spěšně odešel: takový byl Konfucius. Byli to všichni Velcí Mudrcové dávnověku. Já¹²⁹ ještě nejsem s to takto konat, a proto si jen přeji učit se od Konfucia.“

„Jsou Po-i a I-jin a Konfucius v jednom ranku?“

„Ne. Co se rodí lidé, ještě nebyl nikdo takový jako Konfucius.“

„Měli tedy alespoň něco společného?“

„Měli. Pokud by vládli na území o velikosti pouhých 100 li, všichni by byli s to nařizovat audience lenním knížatům a krotit Podnebesí. Pokud by měli získat podnebesí tím, že by vykonali jedinou špatnost nebo zabili jediného nevinného, žádný z nich by to neudělal. To měli společné.“

„Smím se zeptat, čím se od sebe lišili?“

„Caj-wo, C'-kung a Jou-žuo byli dostatečně moudří na to, aby poznali Velkého Mudrce. Pokud snad poklesli, ne natolik, aby stranili někomu, koho měli rádi. Caj-wo pravil:¹³⁰ ‚Mistře, jak já to vidím, jste daleko moudřejší než Jao a Šun.‘ C'-kung pravil: ‚Když se¹³¹ podíval na etiketu, poznal z ní tamější vládu, když si poslechl hudbu, poznal z ní tamější

¹²⁸ Když někomu sloužil, dělal tím z něj „svého“ panovníka, když někomu poroučel, dělal tím z něj „svůj“ lid.

¹²⁹ naneštěstí

¹³⁰ I tak moudrý člověk jako Caj-wo ještě chválil Konfucia.

¹³¹ Velký Mistr (Konfucius)

ctnosti. Když seřadil¹³² všechny krále za sto minulých pokolení, žádný se jeho principům nevzpříčil. Co se rodí lidé, ještě nebyl takový Velký Mistr.' Jou-žuo pravil: ‚Copak se to týká jen lidí? Jako se čchi-lin má k čtvernohé zvěři, fénix k létavým ptákům, pohoří Tchaj-šan k hornatinám a velké řeky a moře k povrchovým vodám, stejně se má Velký Mudrc k běžným lidem. Je to stejný druh, avšak zároveň svůj druh dalece překonává a davy¹³³ přečnává. Co se rodí lidé, ještě nikdo nebyl větší¹³⁴ než Konfucius!‘“

3.3

Mencius pravil: „Hegemon, který spoléhá na sílu a falešnou lidskost¹³⁵, potřebuje k vládnutí velký stát. Moudrý král, který lidskost opravdu vykonává, nemusí na velký stát čekat. Vždyť Tchang¹³⁶ vládl z území o velikosti 70 li, král Wen pak z území o velikosti 100 li¹³⁷. Kdo přiměje lidi k poslušnosti pomocí síly, před tím se lidé v srdci neskloní, síla sama totiž nestačí. Kdo přiměje lidi k poslušnosti pomocí ctnosti, toho budou lidé skutečně poslouchat a v nitru se budou radovat jako sedmdesát žáků Konfuciových, kteří se před ním rádi sklonili. V Knize písní se praví: ‚Ze západu, z východu, z jihu, ze severu, nikdo nepomyslel, že se neskloní.‘¹³⁸ Přesně to tím myslím.“

3.4

Mencius pravil: „Lidskost přináší čest a slávu. Nelidskost přináší hanbu a opovržení. Vždyť ošklivit si hanbu a opovržení, leč s lidskostí být na štíru, je jako ošklivit si vlhko a bydlet ve sklepě. Pokud si tedy vládce hanbu a opovržení skutečně oškliví, není nad to považovat si ctnosti a držet v úctě vzdělance, najímat do úřadů povolane a dávat funkce schopným.

¹³² zhodnotil podle měřítek hudby a etikety

¹³³ běžné zástupce toho druhu

¹³⁴ Větší je samozřejmě myšleno v uvozovkách.

¹³⁵ tj. co má lidskost jen ve jméne

¹³⁶ král Tchang, viz výše

¹³⁷ ...a oba si prý jen s pomocí humanity získali srdce lidí

¹³⁸ Kniha písní, báseň 244, patrně se mluví o králi Wu z dynastie Čou

Je-li ve státě pořádek a není válka a tento čas se využije k osvícení vlády, zákonů a trestů, i sousední velmoci budou mít respekt. V Knize písní se praví¹³⁹: „Než se objevily dešťové mraky a zapršelo, oškrábal jsem kůru z kmenů morušovníků a jako hedvábím jí záplatoval své hnízdečko. Kdo z vás lidí tam dole se opovažuje mnou opovrhovat?¹⁴⁰“ Konfucius pravil: „Autor této básně byl věru znalec principů vládnutí!“ Pokud je někdo s to dobře spravovat stát, kdo se jím opovažuje opovrhovat? Ale je-li ve státě pořádek a není válka a tento čas se využije k vyhledávání požitků a neužitečné zábavě, přivedí se tím neštěstí. Štěstí a neštěstí se nikdy nepřivedí bez vlastního přičinění. V Knize písní¹⁴¹ se praví: „Přivedí si více štěstí, kdo jde věčně s osudem.“¹⁴² Také Tchaj-t'ia¹⁴³ praví: „Pohromě, kterou přivedí Nebesa, se ještě lze vzpříčit. Ale pohromě, kterou si přivedíme sami, nelze uniknout.“ Přesně to tím myslím.“

3.5

Mencius pravil: „Bude-li dvůr držet v úctě povolání, najímat schopné a mít v úřadech elitu, pak se všichni vzdělanci z Podnebesí budou radovat a přát si u takového dvora působit. Bude-li na trhu možné skladovat zboží¹⁴⁴, aniž by se naň uvalovaly daně, ale zároveň budou prováděny zákonné výkupy, takže zboží nebude nutné skladovat dlouhodobě, pak se všichni obchodníci z Podnebesí budou radovat a přát si na takový trh umísťovat zboží. Bude-li se na mýtnici pouze kontrolovat, aniž by se uvalovaly daně, pak se všichni pocestní z Podnebesí budou radovat a volit cestu touto mýtnicí. Když postačí, že budou oráči pomáhat na obecním, aniž by se na ně uvalovaly další daně, pak se všichni zemědělci

¹³⁹ Aktérem této promluvy je pravděpodobně ptáček, viz také teoretická část.

¹⁴⁰ Kniha písní, báseň 155

¹⁴¹ 大雅文王篇又说

¹⁴² Kniha písní, báseň 235

¹⁴³ Může jít o krále z dynastie Šangů, který nastoupil na trůn kolem r. 1535 př. n. l. a jehož ministrem byl I-jin (tomu by nasvědčovalo indikátor přímé řeči 曰), nebo o stejnojmennou kapitolu ze ztracené Knihy dokumentů (v tomto duchu překládají Eno i Čarnogurská).

¹⁴⁴ za poplatek

z Podnebesí budou radovat a přát si obdělávat tamější volnou půdu. Když se na obyvatele nebude vztahovat daň z hlavy ani z pozemků, pak se všichni lidé z Podnebesí budou radovat a přát si ten kraj obývat. K tomu, kdo bude opravdu schopen všech těchto pět bodů splnit, budou obyvatelé sousedních států vzhlížet jako k rodičům. Co se rodí lidé, ještě nikdo nedokázal uspět s tím, že by vedl své mladší bratry a syny k útokům na rodiče. Tedy ke komu budou vzhlížet jako k rodičům, ten nebude mít v Podnebesí žádného nepřítele. A kdo nemá v Podnebesí žádného nepřítele, zve se Velkým Vládce¹⁴⁵. Nebyl ještě takový¹⁴⁶, kdo by se pak nestal i králem.

3.6

Mencius pravil: „Všichni lidé jsou schopni cítit¹⁴⁷ s druhými. Dávní moudří vládcové také byli schopni cítit s druhými, tudíž též jejich vláda byla soucitná. Kdo je schopen cítit s druhými a vykonávat soucitnou politiku, pro takového je vládnutí v Podnebesí stejně snadné jako sevření věci uvnitř dlaně. Proto říkám, že všichni lidé jsou schopni cítit s druhými: například když člověk najednou spatří dítě, které padá do studny, jistě se vystraší a projeví účast. Ne snad proto, aby navázal přátelství nebo styky s rodiči toho dítěte, ani ne proto, aby si vydobyl dobrou pověst u rodáků či přátel a dokonce ani ne proto, že by si ošklivil dětský pláč. Kdo by v této situaci nebyl schopen projevit účast, není člověk. Kdo není schopen stydět se za vlastní nedostatky a ošklivit si je, není člověk. Kdo není schopen ustoupit druhým a zdvořile odmítat, není člověk. Kdo není schopen rozlišovat správné od špatného, také není člověk. Schopnost projevit účast je výhonkem lidskosti. Schopnost stydět se za vlastní nedostatky a ošklivit si je pak je výhonkem správnosti. Schopnost ustoupit druhým a zdvořile odmítat je výhonkem etikety.

¹⁴⁵ dosl. „Nebeským úředníkem“

¹⁴⁶ kdo by splňoval výše uvedené podmínky

¹⁴⁷ tj. mají smysl pro soucit

Schopnost rozlišovat dobré od špatného je výhonkem moudrosti. Být člověkem a mít tyto čtyři výhonky je jako mít čtyři končetiny¹⁴⁸. Kdo tyto čtyři výhonky má, ale tvrdí, že není s to podle nich jednat, zrazuje sám sebe. Kdo tvrdí, že jeho vládce není s to podle nich jednat, zrazuje svého vládce. Všichni mají tyto čtyři výhonky v sobě. Pokud také vědí, jak je šířit, je to jako když se rozhořívá oheň nebo když začíná tryskat pramen vody¹⁴⁹. Pokud jsi s to je šířit, stačí to na uklidnění celého světa. Pokud ne, nestačí to ani na péči o rodiče.“

3.7

Mencius pravil: „Copak není šípař méně lidský než platněř? Šípař se strachuje jedině toho, že jeho šípy člověku neublíží. Platněř se strachuje jedině toho, že bude člověk zraněn i přes jeho zbroj. Tak se to má i s léčítelem a truhlářem, který vyrábí rakve¹⁵⁰. Proto není možné, aby si člověk dobře nerozvážil výběr řemesla. Konfucius pravil: „Je správně být zadobře s lidskostí. Pokud si někdo sám zvolí, že s ní zadobře nebude, jak může nabýt moudrosti? Vždyť pro Nebesa je lidskost velectěným titulem a pro člověka spokojeným přibýtkem. Je hloupost nechovat se lidsky, pokud v tom člověku nikdo nebrání. Kdo nemá lidskost ani moudrost, nemá etiketu a nemá správnost, takový člověk je pouhým sluhou. Být jiným sluhou a stydět se za to, je jako být lukařem a stydět se za výrobu luků nebo být šípařem a stydět se za výrobu šípů. Pro toho, kdo se za to stydí, není nad to začít se chovat lidsky. Kdo se chová lidsky, je jako lukostřelec, který se nejprve narovná do postoje a teprve poté vystřelí šíp. Pokud vystřelí šíp a nezasáhne cíl, nechová zášť k tomu, kdo jej porazil. Jen se obrátí do sebe¹⁵¹ a toť vše.

¹⁴⁸ Je to tedy normální a žádoucí stav.

¹⁴⁹ Takový oheň nepůjde uhasit, sežehne vše, a taková voda jistě dospěje do moře.

¹⁵⁰ Léčítelem se bojí, že nebude schopen vyléčit, rakvář naopak, že se pacient vyléčí.

¹⁵¹ Provádí sebezpytování.

3.8

Mencius pravil: „Když někdo poukázal na jeho omyl, C'-lu se zaradoval. Když Velký Jü¹⁵² uslyšel dobrou řeč, poděkoval a poklonil se v úctě řečníkovi. Šun byl ještě dále. Dokázal se otevřít lidem, vzdát se vlastních špatností a poslouchat druhé. Velmi se radoval, když si mohl vzít ponaučení od druhých, aby konal dobro. Ať orál na poli, sel obilí, vypaloval keramiku, lovil ryby, nebo byl samotným císařem, nebylo ponaučení, které by si od druhých nevzal. Brát si ponaučení od druhých s cílem konat dobro znamená konat dobro společně s ostatními. Není tedy duchem většího člověka než toho, kdo společně koná dobro s ostatními.

3.9

Mencius pravil: „Po-i nesloužil panovníkovi, kterého nepřijal za svého, a nepřátelil se s lidmi, kteří nebyli jeho kamarády. Nestál při audienci špatného člověka a se špatnými lidmi také nemluvil. Stát při audienci špatného člověka a mluvit se špatnými lidmi bylo pro něj jako používat dvorský šat a pokrývku hlavy a přitom sedět v zabláceném popelišti. Přehnaně si ošklivil zlé, a když jen pomyslel na to, že by měl stát vedle rodáka s neupravenou pokrývkou hlavy, odešel by znepokojeně a zahanbeně, jako by ho snad on mohl svou špínou nakazit. V důsledku toho, ačkoli jej lenní knížata lákala hezkou diplomatickou mluvou, nepřijímal to. Nepřijímal to, protože tím jistě pohrdal¹⁵³. Liou Sia-chuej se za nečistého panovníka nehanbil, necenil si malého úřadu méně. Když šel do úřadu, neskrýval svůj talent a vždy uplatňoval své morální principy. Když odstupoval, protože byl z úřadu vypovězen, nechoval k nikomu zášť a ani v chudobě nepropadal trdnomyslnosti. Proto pravil: ‚Ty jsi ty a já jsem já. I kdyby ses vedle mne svlékl do naha,

¹⁵² přesně ten Velký Jü, který v čínských mýtech „zkrotil řeky“

¹⁵³ Bylo to pod jeho úroveň.

copak bys mě mohl zašpinit?' Proto se radostně družil s lidmi a neztrácel se v tom. Když jej drželi, aby zůstal, tak zůstal. Ten, kdo zůstává, když ho drží, aby zůstal, také určitě pohrdá odcházením.“ Mencius dále pravil: „Po-i byl úzkoprsý, Liou Sia-chuej zase nepřliř zdrženlivý a uctivý. Duchem velký člověk nemůže být úzkoprsý ani nezdrženlivý.“

6. Komparace

Účelem této závěrečné části práce není kritizovat jiné překlady – na to si autor nepřipadá dostatečně fundovaný – nýbrž na arbitrárně zvolených pasážích z třetího svazku knihy Mencius praktičtěji demonstrovat rozmanitost možných řešení překladu a pokusit se obhájit vlastní přístupy. Jako srovnávací materiál přitom poslouží paralelní úryvky z překladů Čarnogurské a Ena.

6.1 Pasáž o znalosti řeči: „何謂知言。“

Originál	Eno	Vlastní překlad	Čarnogurská
何謂知言。 曰。 諛辭知其所蔽。淫辭知其所陷。 邪辭知其所離。遁辭知其所窮。 生於其心。害於其政。 發於其政。害於其事。 聖人復起。必從吾言矣。	Gongsun Chou asked, "What do you mean when you say you can interpret what speech means?" "When I hear biased speech, I can tell what has obscured the man's understanding. When I hear excessive speech, I can tell what trap the man has fallen into. When I hear deviant speech, I can tell where the man has strayed. When I hear evasive speech, I can tell at what point the man has exhausted his reasons. When these defects are born in the mind they bring harm to self-governance, and when proclaimed as policies of state, they bring harm to its affairs. If a sage were to arise again, he would surely affirm what I say"	„Co to znamená znát řeč?“ „V předpojaté mluvě poznám zahalení. V přehnané mluvě poznám ztrátu půdy pod nohama. V nepočetné mluvě poznám odchýlení se od morálních principů. Ve vyhýbavé mluvě poznám argumentační nouzi. (Tyto čtyři druhy mluvy) se rodí v mysli a působí škody ve vládnutí. Pokud se uplatní v politice, ohrozí tamější záležitosti. Objeví-li se znovu Velký Mudrc, jistě mi v tom dá za pravdu.“	Učeník sa hned na to opýtal: „Čo znamená výrok: ‚premyšľam a uvažujem nad slovami?‘“ Majster Meng odpovedal: „Posudzujem polopravdy a poznávam, čo je v nich zatajené, posudzujem nepravdy a poznávam, čo je v nich zvrátené, posudzujem lži a poznávam, čo je v nich falošné, posudzujem výhovorky a poznávam, čo je v nich malicherné! Lebo: ak sa tieto štyri druhy slov dostanú z mysli ľudí do spôsobu vlády, narobia veľa škody. A ak sa tento spôsob vlády dostane k moci, privedie do záhuby všetko, čo mu príde do rúk. Škoda, že dnes už nežije ani jeden Dokonalý Človek, iste by mi dal za pravdu!“

Tabulka 3. Komparace překladů úryvku ze sekce 3.2

Gongsun Chou se ptá Mencia, co myslí tím, když říká, že „zná řeč“ 知言. Eno i Čarnogurská se v překladu otázky uchylují k rozsáhlejším opisům svádějícím rovnou k interpretaci. Originální text také neobsahuje zmínku o aktérovi přímé řeči, pouze samu promluvu, čtenáři má ostatní vyplynout z kontextu. Přesto se Čarnogurská i Eno rozhodli dialog členit vždy, resp. někdy, s doplněním mluvčího. Je to jistě ku prospěchu orientaci v textu, ale trochu na úkor jeho plynulosti. Autor práce se rozhodl tyto vsuvky obyčejně nevkładat, aby zachoval rychlé tempo dialogu. Zajímavé je použití spojení „Majster Meng“ v překladu Čarnogurské. Ve slovenštině zřejmě není latinizovaná podoba jména Mencius zavedená.

Následují čtyři hezké paralelismy typu Adj 辭知其所 V/N. Znak 其 je v úryvcích interpretován dvěma různými způsoby: u Čarnogurské se následující část 所 V/N vztahuje k oné (tím či oním způsobem nedokonalé) řeči, u Ena a autorova vlastního překladu spíše ke stavu toho, kdo onu (tím či oním způsobem nedokonalou) řeč pronáší. Je to typický příklad nejednoznačnosti klasické čínštiny.

Navazující paralelismy typu V 於其 N jsou podobně nejednoznačné. Řeč (a s ní i její nedokonalosti) se sice jistě rodí v mysli/srdci, ale škodit může jak při vládnutí sobě samému či samým („self-governance“ podle Ena), tak při vládnutí státu. Čarnogurská se tomuto dilematu zčásti vyhnula: „ak sa tieto štyri druhy slov dostanú z mysli ľudí do spôsobu vlády“, pokud si za slovo „slov“ dosadíme ony čtyři způsoby řeči. Eno se přiklonil v prvním řádku k personální interpretaci a až v druhém přenesl těžiště na úroveň státu. Je vidět, že ambivalentnost zájmena 其 je pro překladatele do evropských jazyků velkou výzvou.¹⁵⁴

Poslední dvě věty zvoleného úryvku 聖人復起。必從吾言矣。 představují zřejmě typickou konstrukci klasické čínštiny s vedlejší větou podmínkovou s nevyjádřenou spojkou. První část chápal Eno i autor práce jako podmínku „objeví-li se znovu Velký Mudrc“ a druhou část jako následek: „jistě mi v tom dá za pravdu!“ Čarnogurská do překladu vložila navíc Menciův postesek, který originál explicitně neobsahuje: „Škoda, že dnes už nežije ani jeden Dokonalý Človek.“ Její překlad velmi volný i na jiných místech: „Čo znamená výrok: ‚premýšľam a uvažujem nad slovami?‘“, „privedie do záhuby všetko, čo mu príde do rúk“ apod., díky čemuž se hezky čte. Autor práce ale raději nechává

¹⁵⁴ Filozofická vsuvka: byli staří (a do jisté míry i dnešní) Číňani díky nejednoznačnosti svého jazyka osvobozeni od nutnosti se rozhodovat? Od oné svobody, ke které jsme odsouzeni podle Sartra?

konkrétní interpretaci na čtenářích, byť asi souhlasí s tím, že Mencius nebyl nadšen tím, že Konfucius ani po několika stoletích nenašel žádného skutečného následovníka¹⁵⁵.

6.2 Pasáž o moudrých žácích Konfuciových: „幸我子貢有若。“

Originál	Eno	Vlastní překlad	Čarnogurská
幸我子貢有若。智足以知聖人。汗不至阿其所好。 幸我曰。以予觀於夫子。賢於堯舜遠矣。 子貢曰。見其禮而知其政。聞其樂而知其德。 由百世之後。等百世之王。莫之能違也。 自生民以來。未有夫子也。	"Confucius's disciples Zai Wo, Zigong, and You Ruo all had intelligence enough to recognize a sage, and none would have been so base as to show a bias towards a man they loved. Zai Wo said, 'In my view, the Master far surpasses Yao and Shun.' Zigong said, 'The Master sees the rituals of a state and from them knows the nature of its governance; he hears its music and from it knows its virtue; he looks back on a hundred generations of kings and appraises all of them such that no one can contradict him. Since the birth of humankind, there has never been another like the Master.'	„Caj-wo, C'-kung a Jou-žuo byli dostatečně moudří na to, aby poznali Velkého Mudrce. Pokud snad poklesli, ne natolik, aby stranili někomu, koho měli rádi. Caj-wo pravil: ‚Mistře, jak já to vidím, jste daleko moudřejší než Jao a Šun.‘ C'-kung pravil: ‚Když se (Mistr) podíval na etiketu, poznal z ní tamější vládu, když si poslechl hudbu, poznal z ní tamější ctnosti. Když seřadil všechny krále za sto minulých pokolení, žádný se jeho principům nevzpřičil. Co se rodí lidí, ještě nebyl takový Velký Mistr.‘	Nemôžeme pochybovať o tom, že by Caj Wuo, C'-kung a Jou-žuo nevedeli rozoznať Dokonalého Človeka, alebo že by sa chceli zalíškať niekomu, kto si to nezaslúži. No Caj Wuo riekol: ‚Majster Kchung v Cnosti prevyšuje aj samého Jaoa a Šuna.‘ A C'-kung zase riekol: ‚Všimni si, ako sa kto správa, a pochopíš, akého druhu je jeho vláda. Všimni si, aký druh hudby pestuje, a pochopíš, akého druhu je jeho cnosť! To platí nielen o všetkých vládcoch za posledných sto generácií, ale aj o všetkých ľuďoch, čo sa kedy na svete narodili. No čo svet svetom stojí, nenašiel sa medzi ľuďmi nikto, kto by v Cnosti prevýšil Majstra Kchunga!‘

Tabulka 4. Komparace překladů úryvku ze sekce 3.2

Tato část sekce 3.2 zmiňuje několik slavných Konfuciových následovníků a na základě citací jejich promluv nepřímou vyzvedává Konfucia do pozice nejvyššího z Mistrů. Až na mírný významový posun u Čarnogurské: „alebo že by sa chceli zalíškať niekomu, kto si to nezaslúži“ se všechny tři verze nesou ve stejném duchu, s výjimkou nejobtížnější pasáže, která končí takto: 由百世之後。等百世之王。莫之能違也。 Autora se opírá o okolní kontext a domnívá se, že jde o součást C'-kungovy promluvy, v níž důmyslně chválí schopnosti Velkého Mistra, tj. Konfucia. C'-kung nejprve říká, že z etikety dokázal poznat vládu a z hudby zase ctnosti. Poté se stále očima Mistra dívá na sto (tj. velmi mnoho) minulých pokolení králů, řadí je¹⁵⁶ podle výše uvedených a vzájemně se doplňujících měřítek etikety a hudby, přičemž jeho hodnocení je vždy správné: žádný z králů se mu nevzpřičí. Čarnogurské překlad je také možný, ale neobešel se o poněkud arbitrární vsuvku „o všetkých ľuďoch“, aby byl udržen kontext, kterým je velebení Konfucia! Kromě

¹⁵⁵ Ostatně větami typu 自有生民以來。未有孔子也。 se třetí svazek jen hemží, viz hned níže.

¹⁵⁶ tedy hodnotí, „rankuje“

toho se pasáž 見其禮而知其政。聞其樂而知其德。 principiálně nevzpírá ani překladu v tom smyslu, že C'-kung viděl Konfuciovu etiketu, z níž poznal jeho (sebe)vládu, a slyšel jeho hudbu, z níž usoudil na jeho ctnosti. Takto ji vykládá i Zhao Qi. Ale čemu by se pak stovky pokolení králů nevzpřičovali, co by neopouštěli? (違). Na této pasáži je opět vidět, jakou výzvu představují pasáže s neurčitým zájmenem 其.

6.3 Pasáž o lidskosti a nelidskosti: „仁則榮。不仁則辱。“

Originál	Eno	Vlastní překlad	Čarnogurská
孟子曰。 仁則榮。不仁則辱。 今惡辱而居不仁。是猶惡濕而居下也。 如惡之。莫如貴德而尊士。 賢者在位。能者在職。國家閒暇。 及是時。明其政刑。雖大國必畏之矣。	Mencius said, "Those who are humane achieve glory; those who are inhumane suffer disgrace. To detest disgrace but to dwell in inhumanity is like hating the damp and dwelling in bottomland. If you detest disgrace it is best to exalt virtue and honor gentlemen. When worthy men have high position and able men are in office, and the ruler seizes times of peace to make clear his policies of state and the penalties of his laws, even great states will certainly be in awe.	Mencius pravil: „Lidskost přináší čest a slávu. Nelidskost přináší hanbu a opovržení. Vždyť ošklivit si hanbu a opovržení, leč s lidskostí být na štíru, je jako ošklivit si vlhko a bydlet ve sklepě. Pokud si tedy vládce hanbu a opovržení skutečně oškliví, není nad to považovat si ctnosti a držet v úctě vzdělance, najímat do úřadů povolání a dávat funkce schopným. Je-li ve státě pořádek a není válka a tento čas se využije k osvětlení vlády, zákonů a trestů, i sousední velmoci budou mít respekt.	A riekol majster Meng: Kto sa rozhodne slúžiť ľudskejšť – zožne radosť, kto sa rozhodne slúžiť neľudskejšť – zožne trápenie! A kto nenávidí trápenie, a predsa slúži neľudskejšť, ten je podobný človeku, čo nemá rád vlhko, no príbytok si postavil v močiari! Preto: Aby ste sa nemuseli dožiť potupy a trápenia, milujte Cnosť a v úcte majte vzdelanosť, do hodnosti vyberajte Múdrych-Dokonalých a funkciami poverujte schopných! Tak dosiahnete, že krajina a rody pod vašou vládou budú nazívať v pokoji a nariadenia a zákazy vašej vlády budú rešpektovať. Potom si nijaká krajina neodvážia vás napadnúť!

Tabulka 5. Komparace překladů úryvku ze sekce 3.4

Hned v první větě této přímé řeči jsou patrné odlišné přístupy k překladu: je těžké držet se originálu, který neobsahuje žádný subjekt, k němuž by se lidskost vztahovala, když 仁 přitom může být vlastností obyčejného člověka i vládce. To je opět pro klasickou čínštinu typický jev. Zatímco autor se rozhodl vlastnost 仁 zpočátku nikomu nepřisuzovat („lidskost přináší...“, takže znak 則 je v tomto případě extenzivně vyložen jako sloveso „dělat“, „přinášet“), Eno i Čarnogurská na stejném místě již obecně personalizují („ti, kdo“, „kdo...“). Že se ale jedná o vládce, vyplývá nejpozději ze spojení 明其政刑: kdo jiný než vládce by mohl „osvítit“ svou vládu, zákony a tresty? Větu „Pokud si tedy vládce hanbu...“ je tedy třeba chápat tak, že vložené slovo „vládce“ představuje vlastně nepřímé (a v originále nijak nevyjádřené) oslovení protějšku Menciova dialogu, jímž snad bude

některé z lenních knížat. O koho se ale jedná, není bohužel v sekci blíže specifikováno. Zajímavé je nahrazení emotivně zabarvených pojmů „čest a sláva“, resp. „hanba a opovržení“ neutrálnějšími „radost“ a „trápenie“ na začátku a také vypuštění zmínky o „velmoci“ 大國 u Čarnogurské v poslední větě – přitom podle autora se jedná o příznakovou zmínku. Hned na první pohled je opět patrné, nakolik volný, a zřejmě právě proto ve výsledku velmi čtivý překlad Čarnogurská vytvořila.

Na těchto třech příkladech se autor práce pokusil naznačit, s jakými výzvami se překladatel z klasické čínštiny setkává, a jak široká variabilita řešení se mu naskýtá prakticky s každou větou. Autor práce se v zásadě snažil ve volném překladu příliš nepřimýšlet, nebásnit a interpretaci nechávat spíše na čtenáři. Na jednu stranu to na čtenáře klade větší nároky, překladatel ho „nevede za ruku“, na druhou stranu ale není překlad těsně svázán s konkrétní interpretací, která by mohla, ale také nemusela být tou pravou, umožňující lépe porozumět Menciovu způsobu myšlení a argumentace.

7. Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zkomponovat podstročnickový a následně volný literární překlad třetího svazku knihy Mencius: „Kung-sun Čchou“. To se autorovi podařilo s využitím bohatých slovníkových zdrojů a komentářů čínského filologa Yang Bojuna 杨伯峻, který je v ČLR považován za autoritu v oblasti klasických textů. Prvotním předpokladem bylo značné prohloubení znalostí klasické čínštiny, která je pro autora vlastně dalším cizím jazykem, přestože s moderní čínštinou sdílí jednak grafickou podobu nezjednodušených znaků a (především s vysoce formální psanou moderní čínštinou) také některé další rysy. Jedním z vědomých omezení bylo nezohledňovat při překladu přímo starší komentářové vrstvy, a to z časových a prostorových důvodů. Vzhledem k tomu, že Yang Bojun při své práci starší komentáře důkladně studoval a ve svém vlastním díle na ně často odkazuje, případně je kvituje či rozporuje, nepovažuje autor toto omezení za příliš významné.

Překlad svazku 公孫丑上 probíhal v několika etapách, které podrobněji popisuje teoretická část, přičemž do textu této práce byl nakonec po zralé úvaze zařazen pouze zestručněný podstročnickový překlad a výsledný volný literární překlad. Zestručnění podstročnickového překladu do podoby „slovo za slovo“ si autor obhájí prostorovým omezením a zejména snahou o zachování větší přehlednosti, zájemcům je nicméně na požádání ke studijním účelům k dispozici tabulková verze prvotního překladu jednotlivých znaků včetně propojení znaků s Yang Bojunovými komentáři a dalšími poznámkami ke kontextům, která ale není k této práci přiložena. Podstročnickový překlad je doplněn poznámkami pod čarou, které se spíše váží k jednotlivým znakům, volný překlad doprovází poznámkový aparát spíše exegetický, tj. usnadňující interpretaci textu na významové rovině. Samotné interpretaci filozofických a politologických aspektů

Menciova díla však byla v této práci věnována pozornost pouze minimálně a spíše v souvislosti s řešením lingvistických problémů. Toto omezení by mohl v budoucnu – ideálně po přeložení dalších částí textu knihy Mencius do češtiny – překonat interdisciplinárněji vedený výzkum kombinující čistě lingvistický pohled s paradigmaty politických věd, případně obecné filosofie.

Praktickou část uzavírá krátká kapitola komparující tři verze překladu několika částí textu: vlastní autorovu, M. Čarnogurské do slovenštiny a Roberta Ena do angličtiny. Na těchto ukázkách se autor práce pokusil naznačit, s jak rozmanitými a náročnými výzvami se překladatel z klasické čínštiny setkává, a jak široká variabilita řešení se mu naskýtá prakticky s každou další Menciovou větou, která vstoupí do jeho zorného pole.

Podrobnější analýza by jen opakovala, co už napsala Aneta Roszyncová v závěru své práce: „M. Čarnogurská zvolila literární jazyk, ze kterého má cílový čtenář estetický zážitek. Na druhou stranu se díky sáhodlouhým opisům Menciových myšlenek často vzdaluje původním významům.“¹⁵⁷ Text Roberta Ena je naproti tomu koncipován jako učební a v tomto duchu se snaží pokud možno vůbec neinterpretovat, přestože někdy to znamená překládat „jen napůl“. Autor se ve svém pojetí navzdory snahám o čtivost snažil blížít spíše Robertu Enovi, ale současně převádět všechny termíny do českého jazyka.

Důkladnější a teoreticky podložená komparace převodů Menciova textu s využitím dobře definované metodologie každopádně představuje relevantní další směr výzkumu. Dobrým opěrným bodem by opět byl překlad větší části textu knihy Mencius do češtiny. Tato práce je rozsahem překládaného originálu příliš krátká na to, aby bylo možné stanovit jakýkoli kontextuální či referenční rámec, jinými slovy lépe poznat a na nějaké úrovni nejprve systematizovat či generalizovat Menciův jazyk. Navazující výzkum by se

¹⁵⁷ Roszyncová (2020), str. 98

také mohl týkat systematizace překladu českých ekvivalentů některých prvků Menciova textu, zejména stěžejních pojmů, jako jsou 道, 氣 atp., přičemž první nesmělé krůčky už provedla tato práce na konci teoretické části.

Resumé

This thesis deals with annotated translation of the part of the book Mencius, namely the third volume called Gongsun Chou. The book Mencius was written in Classical Chinese which had been used as a literary language of the Warring States period in the Ancient China. The theoretical part sets the framework for the process of translation, examines feasibility of the translation itself and deals with possible levels of equivalence. Moreover the basic terminology is discussed with respect to translation options as a first step in creating “the Mencius’ dictionary”. The practical part contains the annotated translation in two forms: 1) under-line translation and 2) loose literary translation. The comparative part illustrates various challenges and obstacles the translators are required to overcome during the process of translation from Classical Chinese to European languages based upon three versions of the three short paragraphs. In conclusion, some directions for future research are outlined.

Seznam použité literatury

Originální text k překladu

- Mengzi 孟子 [kniha Mencius]. Peking: Yanshan Chubanshe 2015.

Použitá literatura

- BRANDT, J. J. Wenli Particles. Hongkong: Vetch and Lee Ltd. 1973.
- ČARNOGURSKÁ, Marína. A riekol Majster. Bratislava: Tatran 1990.
- ENO, Robert. Mencius – An Online Teaching Translation. 2016. Dostupné online na <http://hdl.handle.net/2022/23421>
- HAENISCH, E. Lehrgang der klassischen chinesische Schriftsprache. Lipsko: VEB Enzyklopädie 1990.
- KELLY, Nataly a JOST Zetsche. Found in Translation: How Language Shapes Our Lives and Transforms the World. New York: Penguin 2012.
- KRÁL, Oldřich. Čínská filosofie – pohled z dějin. Lásenice: Maxima 2005.
- LIŠČÁK Vladimír. Konfucianství od počátku do současnosti. Praha: Academia 2013.
- PULLEYBLANK, Edwin G. Outline of Classical Chinese Grammar. Vancouver: UBC Press 1995.
- SIMA Qian 司馬遷. Shiji 史記 [Zápisky velkého historika]. Dostupné online na www.ctext.org
- VILIKOVSKÝ Ján. Preklad jako tvorba. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.
- YANG Bojun 杨伯峻. Mengzi Yizhu 孟子译注 [Komentovaný překlad Mencia]. Peking: Zhonghua Shuju 1960.

Slovníky

- Gu Hanyu Da Cidian 古汉语大词典 [Velký slovník starověké čínštiny]. Elektronická verze do mobilní aplikace PLECO.
- Gudai Hanyu Cidian 古代汉语词典 [Slovník starověké čínštiny]. Peking: Shangwu Chubanshe 2006.
- Hanyu Da Cidian 汉语大词典 [Velký slovník čínštiny]. Elektronická verze do mobilní aplikace PLECO.
- Wang Li Guhanyu Zidian 王力古漢於字典 [Wang Liho slovník znaků starověké čínštiny]. Peking: Zhonghua Shuju 2000.
- XU Shen 許慎. Shuowen Jiezi 說文解字 [Výklad významu obrysových a rozbor struktury odvozených znaků]. Dostupné online na www.ctext.org
- Zhongguo Lidai Mingren Cidian 中国历代名人辞典 [Slovník postav z čínské historie]. Jiangxi Renmin Chubanshe 1982.

Online kurzy a přednášky

- China's Political and Intellectual Foundations: From Sage Kings to Confucius. Online kurz na courses.edx.org.
- FU Peirong 傅佩榮. 孟子的智慧 [Menciova moudrost]. Online přednášková série na YouTube.

Akademické práce a další zdroje

- BAI Muzhi 白牧之. The Interviews of Mencius in E Bruce Books. Amherst: University of Massachusetts. 1996.
- HERMANN, OTO. Zhodnocení základních přístupů k překladu písma. Absolventská práce. Teologický seminář Církve adventistů sedmého dne. 2010.

- ROSZYNCOVÁ, Aneta. Kritický překlad první kapitoly spisu Mencius. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. 2020.
- <http://www.7den.cz/bible-preklad-kralicky-a-ekumenicky-rozdily-prekladu-a-problematika-prof-thdr-jan-heller/>